

Ε.Μ.Π. | ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
Δ.Π.Μ.Σ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ - ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Προσεγγίσεις του εφαρμοσμένου αστικού σχεδιασμού στην Ελλάδα

Διδάσκοντες: Ε. Κλαμπατσέα, Κ. Σερράος

Συμμετέχων: Ν. Γεωργακόπουλος

Ακαδ. έτος: 2012 -2013 _ Θερινό εξάμηνο

Κέντρα Πόλης στο Δήμο Αχαρνών

Βλάχη Αναστασία
Θεοδωράκη Σοφία
Νάσης Κώστας
Παπατζανή Εύα

περιεχόμενα_

1_ εισαγωγή

1.1_ μεθοδολογικό πλαίσιο

1.2_ θεωρητική προσέγγιση κέντρων πόλης

2_ αναγνώριση περιοχής μελέτης

2.1_ γενικά στοιχεία Δήμου Αχαρνών

2.2_ καταγραφή στοιχείων κεντρικότητας στο Δήμο Αχαρνών

2.3_ καταγραφή στοιχείων ασυνέχειας αστικού ιστού στο Δήμο Αχαρνών

2.4_ ανάλυση SWOT - επίπεδα ανάλυσης

2.5_ τάσεις εξέλιξης περιοχής μελέτης

3_ εναλλακτικά σενάρια οργάνωσης κέντρων πόλης στο Δήμο Αχαρνών

3.1_ σενάριο μηδενικής παρέμβασης (τάσεων)

3.2_ σενάριο ήπια παρεμβατικό

3.3_ σενάριο ακραία παρεμβατικό | A

3.4_ σενάριο ακραία παρεμβατικό | B

4_ αξιολόγηση και επιλογή σεναρίου παρέμβασης

4.1_ στρατηγικοί στόχοι πρότασης σχεδιασμού

4.2_ κριτήρια αξιολόγησης σεναρίων παρέμβασης

4.3_ αξιολόγηση σεναρίων παρέμβασης

4.4_ επιλογή σεναρίου παρέμβασης

5_ χωρική εξειδίκευση

6_ συμπεράσματα

_ βιβλιογραφικές αναφορές

1_ εισαγωγή

1.1_ μεθοδολογικό πλαίσιο

Η παρούσα εργασία αποτελεί τμήμα μιας συνολικής πολεοδομικής μελέτης του Δήμου Αχαρνών, στα πλαίσια του μαθήματος «Προσεγγίσεις του εφαρμοσμένου σχεδιασμού στην Ελλάδα», και επικεντρώνεται στη θεματική των κέντρων πόλης, ένα από τα πολλά επίπεδα του αστικού σχεδιασμού. Στόχος είναι η μελέτη των υφιστάμενων κέντρων, παράλληλα με την αναγνώριση σημαντικών στοιχείων ολόκληρης της περιοχής, και η διατύπωση προτάσεων σχεδιασμού για τη βέλτιστη λειτουργία τους. Εργαλεία σε αυτήν την κατεύθυνση είναι βιβλιογραφικές πηγές, η υπάρχουσα αρθρογραφία, τα ερευνητικά προγράμματα και οι έως τώρα προτάσεις σχεδιασμού, παράλληλα με την επιτόπια έρευνα, παρατήρηση και χαρτογράφηση.

Κεντρικό στοιχείο, που αποτελεί αφετηρία της μελέτης και διέπει ολόκληρη την εργασία, είναι η πεποίθηση ότι τα κέντρα πόλης / γειτονιάς, παρά το γεγονός ότι αποτελούν μία μόνο από τις θεματικές μιας ολοκληρωμένης μελέτης, διαπλέκονται άμεσα με όλες τις υπόλοιπες, όπως οι χρήσεις γης, το περιβάλλον, ο δημόσιος χώρος, η ιστορική ταυτότητα και η βιώσιμη κινητικότητα. Επιπλέον, μέσω των παραπάνω, έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως καταλύτες συγκρότησης ενός ενιαίου και συνεκτικού αστικού ιστού.

Μεθοδολογικά, η συγκεκριμένη εργασία χαρακτηρίζεται από σαφώς προσδιορισμένα και διακριτά βήματα, αναγκαία για τη διατύπωση προτάσεων σχεδιασμού που θα ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένους στρατηγικούς στόχους. Ξεκινώντας, αναπτύσσεται ένα θεωρητικό πλαίσιο για τα κέντρα πόλης, στο οποίο επερωτάται «τι είναι ένα κέντρο πόλης», και παρατίθενται τα σημαντικά και αναγκαία κριτήρια και οι όροι συγκρότησής του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η αναγνώριση της περιοχής μελέτης, με την παράθεση κάποιων βασικών χαρακτηριστικών του Δήμου, την χαρτογράφηση των στοιχείων που συνθέτουν εν δυνάμει κεντρικότητες, αλλά και αυτών που δημιουργούν ασυνέχειες στον αστικό ιστό. Επιπλέον, περιγράφεται συνολικά η υπάρχουσα κατάσταση μέσω του εργαλείου της SWOT ανάλυσης, και, εντέλει, οι τάσεις εξέλιξης της περιοχής με το δεδομένο της μηδενικής παρέμβασης.

Στη συνέχεια, διατυπώνονται τα τρία εναλλακτικά σενάρια παρέμβασης και καταγράφονται οι στρατηγικοί στόχοι σχεδιασμού. Για την επιλογή του τελικού σεναρίου πρότασης, κρίθηκε απαραίτητη η αξιολόγηση των εναλλακτικών σεναρίων, βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων που τέθηκαν, αποσκοπώντας στην τελική τους σύνθεση. Τέλος, εντοπίζεται η περιοχή της χωρικής εξειδίκευσης και κατατίθενται ακόμα πιο στοχευμένες προτάσεις σχεδιασμού.

1.2_ Θεωρητική προσέγγιση κέντρων πόλης

Τα κέντρα πόλης κατείχαν ανέκαθεν μια ιδιαίτερα νευραλγική θέση στη συγκρότηση του αστικού ιστού. Ταυτόχρονα διαδραματίζουν πρωταρχικό ρόλο τόσο σε αναπτυξιακούς τομείς, οι οποίοι απασχολούν ιδιαίτερα τον κυρίαρχο λόγο σήμερα, όσο και σε κοινωνικούς ή πολιτισμικούς. Ήδη από τη συγκρότηση των προϊστορικών οικισμών εντοπίζουμε κεντρικούς χώρους κοινής συνέντευξης ή λατρευτικού χαρακτήρα, ενώ με την εξέλιξη των κοινωνικών δομών τα κέντρα προσλαμβάνουν χαρακτήρα άσκησης εξουσίας και λειτουργίες που εξυπηρετούν την ανταλλαγή αγαθών, υπηρεσιών και ιδεών (Αραβαντινός, 2002).

Σταδιακά και με αφετηρία την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης, ο ρόλος των κέντρων ενισχύεται και υποδέχονται λειτουργίες του δευτερογενούς και αργότερα του τριτογενούς τομέα, με ιδιαίτερη εξέλιξη τη διόγκωση του λιανικού εμπορίου και με τους χώρους διοίκησης ή πολιτισμού να μετατρέπονται συχνά σε σημεία αναφοράς για την πόλη. Ταυτόχρονα, με την χωροθέτηση λειτουργιών του χρηματοπιστωτικού τομέα και πλήθους ιδιωτικών επιχειρήσεων, τα κέντρα δεν έπαψαν, μέχρι και σήμερα και πάρα τις τάσεις υποβάθμισής τους, να εξυπηρετούν την κατοικία και συνολικότερα τη διανυκτέρευση (ο.π.). Η καταγραφή όλων των παραπάνω λειτουργιών, αλλά και τα χαρακτηριστικά που προσδίδουν αυτές στα κέντρα, είναι ενδεικτικά στοιχεία του πολυλειτουργικού χαρακτήρα και της ανάμειξης αστικών χρήσεων γης που εντοπίζει κανείς σε αυτά.

Με βάση το πλέγμα των δραστηριοτήτων που ενσωματώνονται στα κέντρα των σύγχρονων πόλεων, τίθεται το ζήτημα καθορισμού των χρήσεων γης σε αυτά, τόσο σε επιστημονικό, όσο και θεσμικό επίπεδο. Σύμφωνα με την επικρατούσα επιστημονική αντίληψη, οι χρήσεις γης αποτελούν ένα από τα βασικότερα κριτήρια προσδιορισμού των κέντρων και σ' αυτό το πλαίσιο επιχειρείται και η καταγραφή των σημαντικότερων κεντρικών λειτουργιών της πόλης (ο.π.):

- _ Διοίκηση (ευρύτερου δημόσιου τομέα)
- _ Εμπόριο (με κάποια στοιχεία δευτερογενούς τομέα)
- _ Πολιτισμός
- _ Γραφεία ιδιωτικού τομέα
- _ Ψυχαγωγία, αναψυχή, τουρισμός

Σε θεσμικό επίπεδο οι χρήσεις γης εντός του πολεοδομικού κέντρου πόλης καθορίζονται από το ΠΔ/23-2-87, ΦΕΚ 166 Δ της 6.3.87, το οποίο και ταξινομεί τις χρήσεις γης, σύμφωνα με τη γενική και ειδική πολεοδομική λειτουργία τους, ενώ ορίζει τις επιτρεπτές χρήσεις στην κάθε περιοχή ειδικής πολεοδομικής λειτουργίας. Έτσι στην περιοχή του Πολεοδομικού κέντρου – κεντρικής λειτουργίας πόλης – τοπικού κέντρου συνοικίας – γειτονιάς επιτρέπονται μόνο οι εξής χρήσεις:

1. κατοικία
2. ξενώνες, ξενοδοχεία και λοιπές τουριστικές εγκαταστάσεις
3. εμπορικά καταστήματα
4. γραφεία, τράπεζες, ασφάλειες, κοινωφελείς οργανισμοί
5. διοίκηση
6. εστιατόρια
7. αναψυκτήρια
8. κέντρα διασκέδασης – αναψυχής
9. χώροι συνάθροισης κοινού
10. πολιτιστικά κτίρια και εν γένει πολιτιστικές εγκαταστάσεις

11. κτίρια εκπαίδευσης
12. θρησκευτικοί χώροι
13. κτίρια κοινωνικής πρόνοιας
14. επαγγελματικά εργαστήρια χαμηλής όχλησης
15. κτίρια/γήπεδα στάθμευσης
16. πρατήρια βενζίνης
17. αθλητικές εγκαταστάσεις
18. εγκαταστάσεις εμπορικών εκθέσεων – εκθεσιακά κέντρα
19. εγκαταστάσεις Μ.Μ.Μ.
20. διεξαγωγή τυχερών παιγνίων

Ωστόσο, πέρα από τις παραπάνω παραμέτρους, βασική για τη ευρύτερη προσέγγιση του αντικειμένου μας παραμένει η κοινωνική και πολιτική διάσταση του. Οι σημερινές αναδιαρθρώσεις στην παραγωγή, όπως και οι αλλαγές που αυτές επιφέρουν στον αστικό χώρο, τείνουν να αλλοιώσουν τον ρόλο των κέντρων της πόλης, ως δημόσιους χώρους (Μαντουβάλου, 1996). Στο πλαίσιο αυτό, η πρόκριση του ιδιωτικού ενάντι του δημόσιου, σε διάφορες όψεις της αστικής ζωής, αποτελεί σήμερα ένα από τα σημαντικότερα διακυβεύματα σε επίπεδο κυρίαρχης πολιτικής έκφρασης.

Η κρισιμότητα διασφάλισης των δημόσιων χώρων αφορά τόσο στην ισότιμη πρόσβαση και διαχείριση των πόρων της πόλης, όσο -ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε στα κέντρα- και στον ρόλο τους ως κατεξοχήν πεδίου “πύκνωσης” κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων. Το κέντρο της πόλης ιστορικά αποτέλεσε προνομιακό χώρο κοινωνικής συνάντησης, πολιτικής έκφρασης και πρακτικής. Αυτή η συγκρότηση κοινωνικών σχέσεων και αναπαραστάσεων δε λαμβάνει απλά χώρα στο κέντρο, αλλά πολύ περισσότερο το καθορίζει (ο.π.). Αντίστοιχα, το κέντρο αποτελεί τον τόπο, όπου αναδεικνύονται κοινωνικές δυναμικές και αντιθέσεις, θέτοντας συχνά ως κυρίαρχο το ζήτημα της πρόσβασης και έκφρασης σε αυτόν.

Το κέντρο αποτελεί ακόμη βασικό στοιχείο της φυσιογνωμίας της πόλης. Συγκροτεί σημείο αναφοράς, στο οποίο αποδίδεται η συλλογική ταυτότητα του τόπου. Η ταυτότητα αυτή μεταβάλλεται διαχρονικά και καθορίζεται μέσα από ιστορικές τομές και εμπειρίες που αποτυπώνονται στη συλλογική μνήμη των κατοίκων της πόλης. Με στόχο, λοιπόν, μια συνολικότερη προσέγγιση του ζητήματος των κέντρων πόλης, επιδιώκεται η ένταξη ορισμένων πρόσθετων ποιοτικών στοιχείων, που συγκροτούν εν δυνάμει όρους κεντρικότητας:

- _ ο δημόσιος χώρος (υπαίθριος ή μη)
- _ το κέντρο ως πυκνωτής κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων
- _ το στοιχείο της συλλογικής μνήμης

2_ αναγνώριση περιοχής μελέτης

2.1_ γενικά στοιχεία Δήμου Αχαρνών

Ο Δήμος Αχαρνών κατέχει στρατηγική θέση στην Αττική, στη διασταύρωση των φυσικών γεωμορφολογικών συνδέσεων του Λεκανοπεδίου με το Θριάσιο πεδίο και την Βοιωτία. Το Βόρειο τμήμα της διοικητικής περιφέρειας του Δήμου καταλαμβάνεται από τον ορεινό όγκο της Πάρνηθας και το Νότιο τμήμα από τον οικιστικό ιστό της πόλης. Η κομβική γεωγραφική θέση, σε συνδυασμό με την αναδιάρθρωση των συγκοινωνιακών αξόνων την τελευταία δεκαετία (Αττική Οδός, Προαστιακός Σιδηρόδρομος) αναβαθμίζουν δυναμικά το ρόλο του Δήμου σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο και δρομολογούν τη λειτουργία συγκοινωνιακού κόμβου (ΣΚΑ).

Η θέση του Δήμου στο Λεκανοπέδιο Αττικής, η συνάφειά του με τον ορεινό όγκο της Πάρνηθας αλλά και οι διαδικασίες συγκρότησης του αστικού ιστού ιστορικά, διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την ταυτότητα του Δήμου.

Ήδη από τη δεκαετία του '60, ο Δήμος Αχαρνών γνώρισε μια συγκυριακή αστικοποίηση χωρίς σχεδιασμό. Η απουσία κρατικής παρέμβασης στην οικιστική ανάπτυξη και η ελλιπής εφαρμογή των ρυμοτομικών σχεδίων ευνόησε την εμφάνιση φαινομένων, όπως η κατάτμηση και καταπάτηση της γης και η αυθαίρετη δόμηση. Τα πάγια αυτά χαρακτηριστικά της οικιστικής ανάπτυξης στο Δήμο, σε συνδυασμό με την μεταγενέστερη έντονη πληθυσμιακή αύξηση και την, χωρίς πρόβλεψη, ενσωμάτωση στον παραγωγικό ιστό βιομηχανικών και βιοτεχνικών λειτουργιών διαμόρφωσαν σε μεγάλο βαθμό την υφιστάμενη κατάσταση του πολεοδομικού ιστού (Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, 2001).

Προχωρώντας σε μια αναγνώριση της υφιστάμενης κατάστασης στο Δήμο Αχαρνών με κριτήριο τα κέντρα πόλης, διαπιστώνεται κατ' αρχήν ένας περιορισμένος πολεοδομικός πυρήνας με πυκνό ιστό που περιβάλλεται από διακριτές οικιστικές ενότητες, οι οποίες διατηρούν χαλαρή έως μηδενική σχέση, τόσο μεταξύ τους όσο και με το κεντρικό Μενίδι. Ο πυρήνας του Δήμου -το κεντρικό Μενίδι- αποτελεί το πιο πυκνοδομημένο τμήμα και συγκεντρώνει στο σύστημα των κεντρικών πλατειών με το μικρό δίκτυο πεζοδρόμων, τον κύριο όγκο λιανικού εμπορίου, υπηρεσιών και αναψυχής. Αναπτυσσόμενη εμπορική δραστηριότητα - κυρίως χονδρεμπόριο και διοικητικά γραφεία επιχειρήσεων- εμφανίζεται και στα μέτωπα του περιμετρικού δακτυλίου της Αριστοτέλους, με συνέπεια την εμφάνιση περιορισμένων γραμμικών κεντρικότητων.

Οι οικιστικές ενότητες εκτός του κεντρικού Μενιδίου, παρά τις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, παρουσιάζουν κάποια κοινά γενικά χαρακτηριστικά: αραιοδομημένες και μη συνεκτικές περιοχές κατοικίας, ασαφής οργάνωση και διαβάθμιση κεντρικών λειτουργιών και εκτός σχεδίου αυθαίρετη και νόμιμη δόμηση δίνουν την εικόνα διάσπαρτης εκτατικής αστικοποίησης. Μικρές εμπορικές χρήσεις και διοικητικές υπηρεσίες βρίσκονται διάσπαρτες στον ιστό, διαμορφώνοντας κατά τύπους ασθενείς κεντρικότητες. Διακριτό χαρακτήρα παρουσιάζουν οι οικιστικές ενότητες των Θρακομακεδόνων, της Βαρυμπόμπης και του Ολυμπιακού χωριού που έχουν κυρίαρχη χρήση την «αμιγή κατοικία» (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών 2012 - 2015, 2001 / Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, 2001).

Πέρα από τις παραπάνω κύριες οικιστικές ενότητες στον Δήμο Αχαρνών, εντοπίζονται ορισμένα ειδικά χωρικά χαρακτηριστικά που διατρέχουν περισσότερες από μία χωρικές ενότητες. Συγκεκριμένα, ειδικές χρήσεις υπερτοπικής σημασίας (αεροδρόμιο Τατοΐου, στρατόπεδα, σταθμός ψηλής τάσης ΔΕΗ, γραμμές υψηλής τάσης ΔΕΗ, Σιδηροδρομικό Κέντρο Αχαρνών, ΕΥΔΑΠ, Κεντρική Ανθαγορά Ελλάδας, Σχολές Αστυνομίας, ΒΙΟΠΑ, ΒΙΠΑ, βασικό εθνικό οδικό δίκτυο, αποθήκες ΟΤΕ κλπ), συγκεντρώσεις βιομηχανικών – βιοτεχνικών χρήσεων και στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος πολυδιασπών το χώρο, δημιουργώντας κενά και ασυνέχειες στον

αστικό ιστό. Όσον αφορά στα δημογραφικά χαρακτηριστικά του Δήμου, παρατηρείται αύξηση κατά 30% των μόνιμων κατοίκων κατά τη δεκαετία 2001- 2011, με τον πληθυσμό, στην απογραφή του 2011, να ανέρχεται σε 107.500 άτομα και το Δήμο να αποτελεί έναν από τους δέκα Δήμους στην Ελλάδα με την μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού.

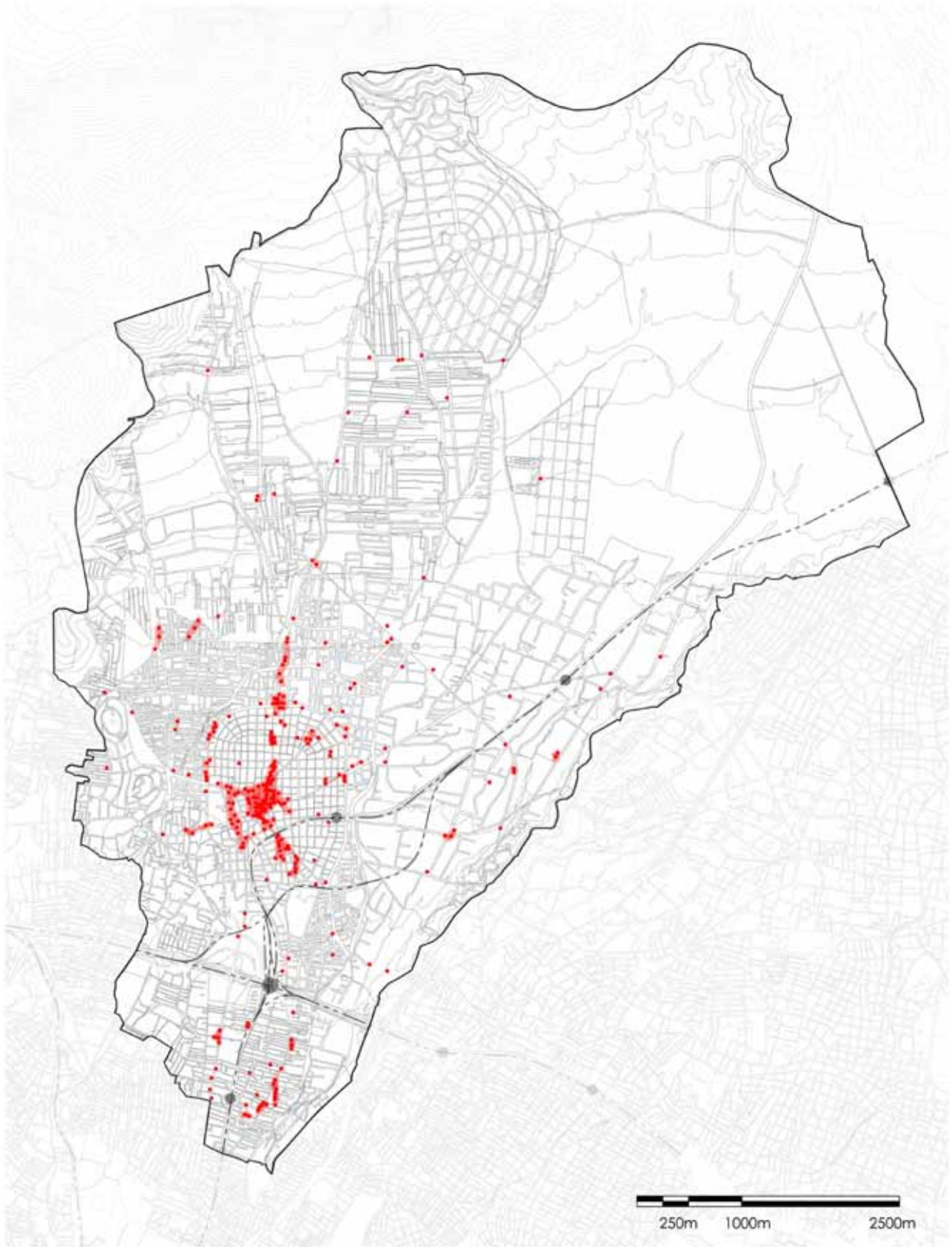
Στην πληθυσμιακή αύξηση του Δήμου συντέλεσε η σταδιακή μετακίνηση εθνοτικών και κοινωνικών ομάδων. Αρχικά, κατοικήθηκε από Αρβανίτες, Αιγαιοπελαγίτες, Κρητικούς, Θεσσαλούς, Μακεδόνες, Ηπειρώτες, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή Ρομά, παλιννοστούντες Πόντιοι από τη Σοβιετική Ένωση, Ομογενείς Βορειοηπειρώτες, οικονομικοί μετανάστες, κ.α.

Η εθνοτική και πολιτισμική αυτή ποικιλομορφία, χαρακτηρίζει την περιοχή μέχρι και σήμερα. Βάσει των στοιχείων της απογραφής του 2001 στον Δήμο Αχαρνών κατοικούν 5.700 μετανάστες και αποτελούν το 7,34% του μόνιμου πληθυσμού. Από αυτούς, το μεγαλύτερο ποσοστό της τάξεως του 45,1% προέρχονται από την Αλβανία, ακολουθεί σε ποσοστό 12,5% αυτοί που προέρχονται από το Πακιστάν και σε ποσοστό 12,1% αυτοί που προέρχονται από την Ρωσική Ομοσπονδία. Άλλες χώρες προέλευσης, είναι η Ρουμανία, η Ινδία, το Καζακστάν, η Ουκρανία, το Μπαγκλαντές και η Αρμενία (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών 2012 - 2015, 2011).

Οι παραπάνω ομάδες έχουν εγκατασταθεί, κατά κύριο λόγο, σε διαφορετικές χωρικές ενότητες του Δήμου, διαμορφώνοντας αντίστοιχα, και ανά περίοδο, το οικιστικό περιβάλλον. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ορίων μεταξύ των οικιστικών ενότητων και την περιχαράκωση των εθνοτικών και κοινωνικών ομάδων. Οι ασυνέχειες αυτές εντάθηκαν μετά και από τη δημιουργία γειτονιών αμιγούς κατοικίας από ομάδες υψηλών εισοδημάτων, δημιουργώντας περισσότερους εγκλεισμούς και αποκλεισμούς. Το φαινόμενο αυτό αποτελεί στοιχείο προβληματισμού που διαμορφώνει αντίστοιχα τα εναλλακτικά σενάρια και την πολεοδομική πρόταση.

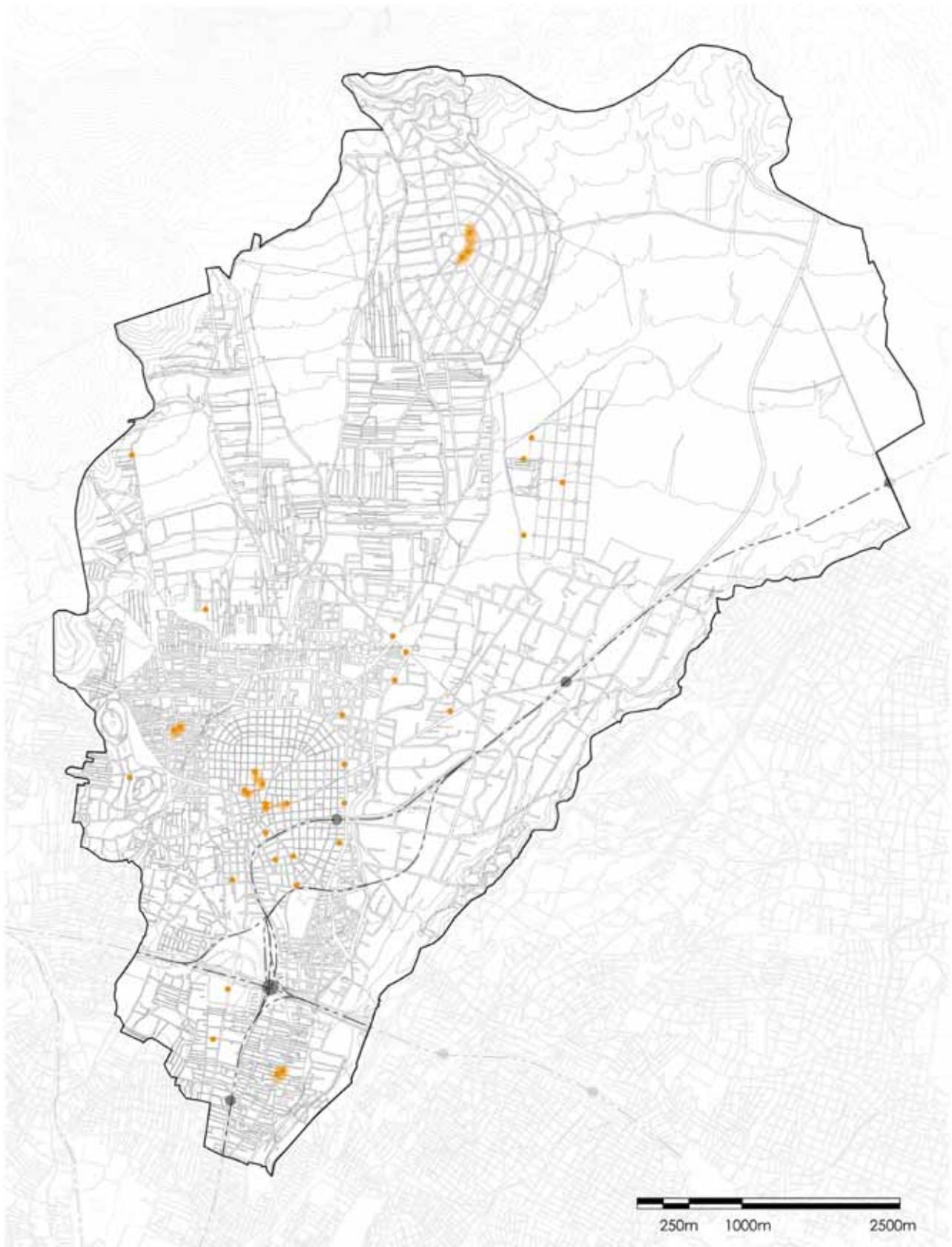
Στους χάρτες που ακολουθούν επιχειρείται μία δειγματοληπτική καταγραφή των συγκεκριμένων στοιχείων που θεωρούμε πως ευνοούν τη δημιουργία κεντρικότητων, καθώς και των στοιχείων ασυνέχειας του αστικού ιστού στο Δήμο Αχαρνών.

2.2_ καταγραφή στοιχείων κεντρικότητας στο Δήμο Αχαρνών

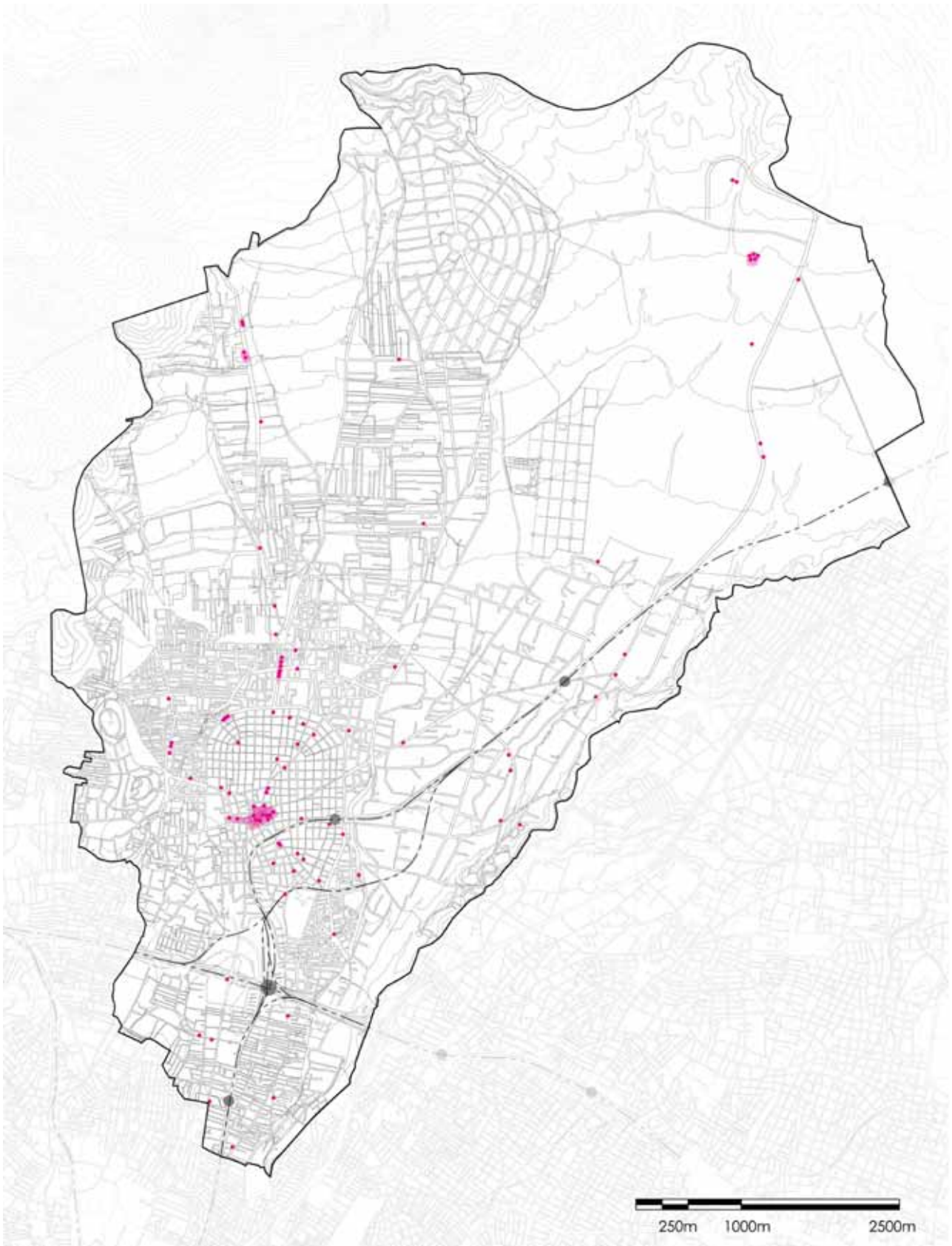
Εμπόριο - υπηρεσίες

πηγές: www.xo.gr, www.ploigos.gr

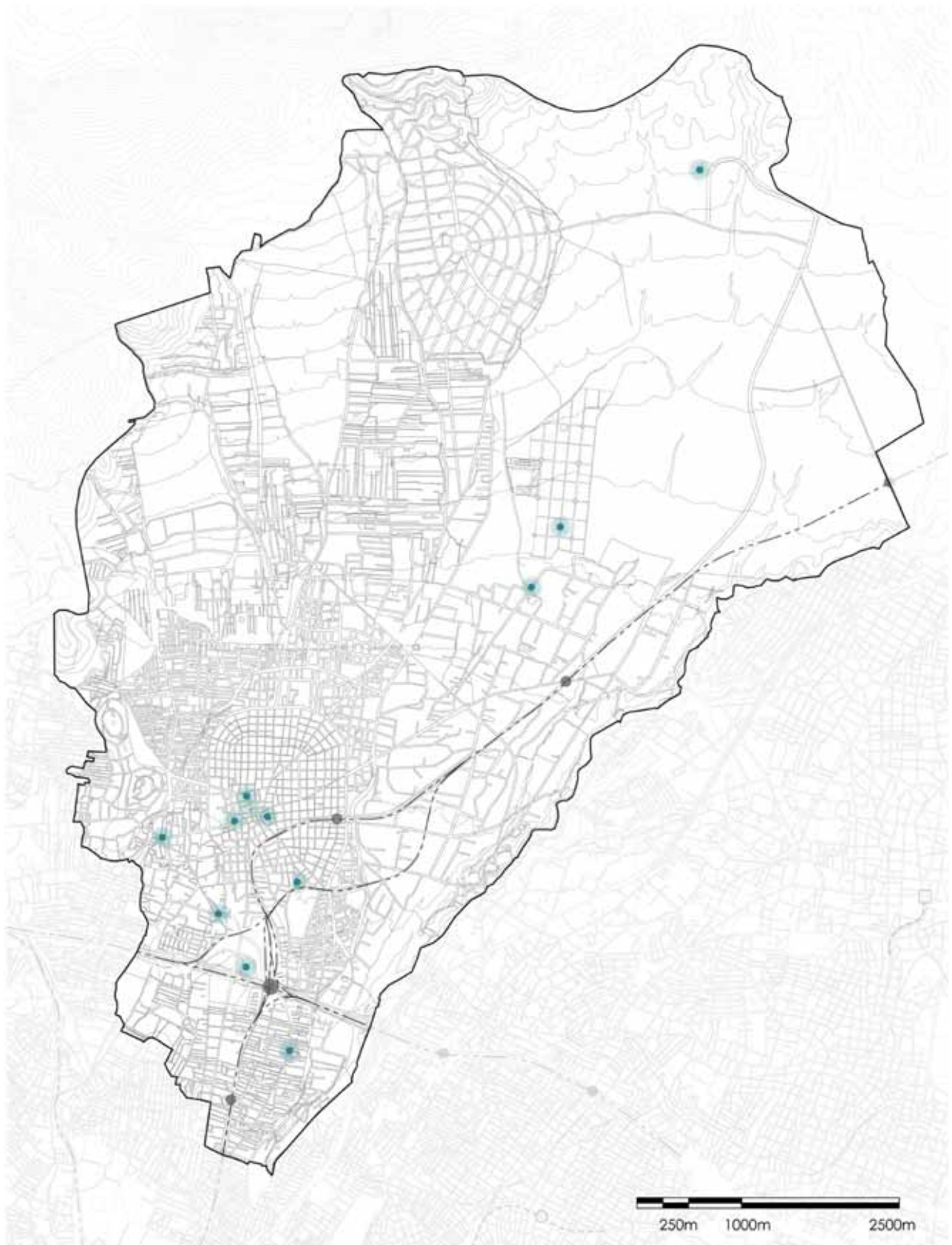
Δημοτικές - διοικητικές υπηρεσίες

πηγές: www.xo.gr, www.ploigos.gr

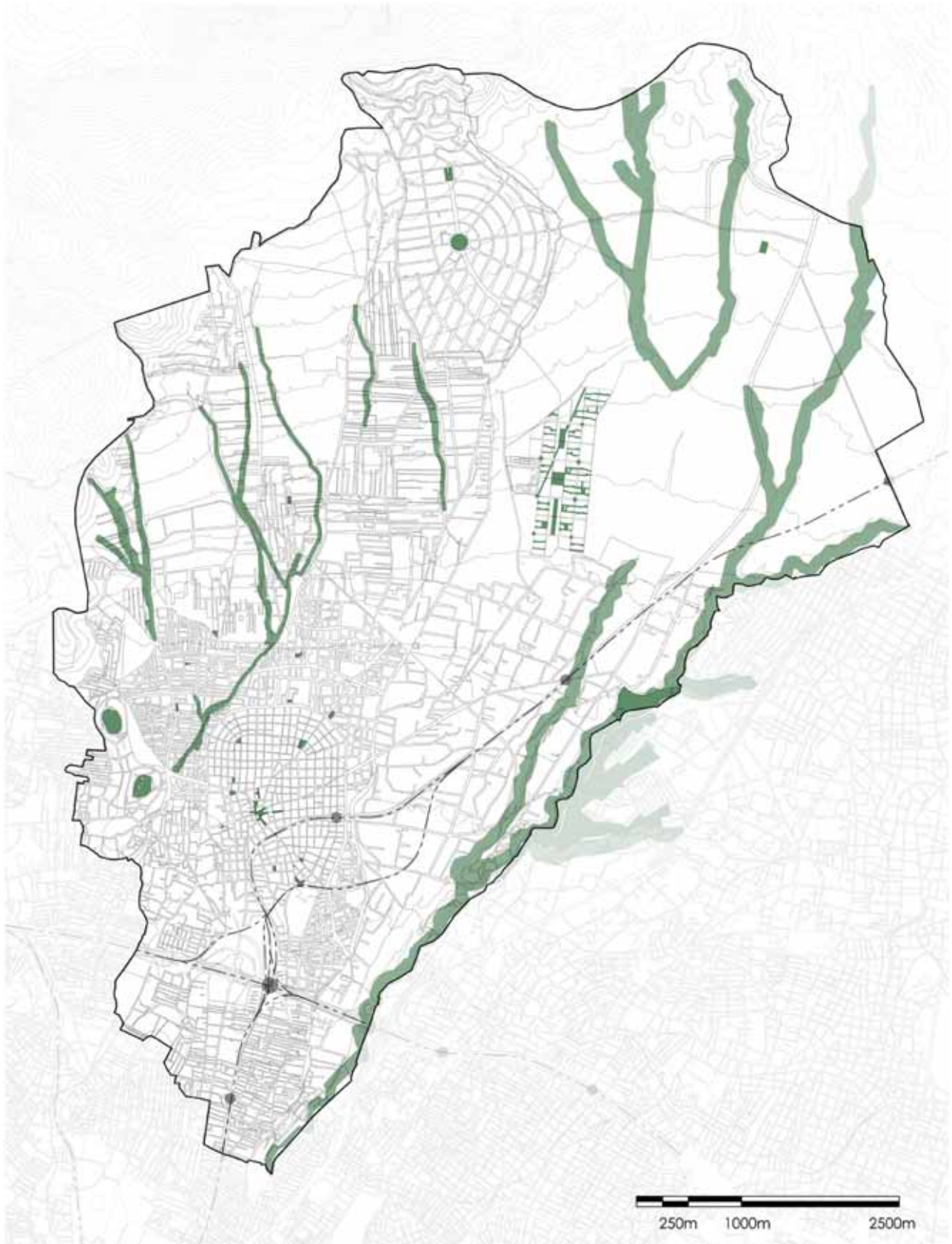
Διασκέδαση - αναψυχή

πηγές: www.xo.gr, www.ploigos.gr

Σημεία ιστορικού ενδιαφέροντος

πηγή: ομάδα ιστορικότητας 2013

Ελεύθεροι δημόσιοι χώροι

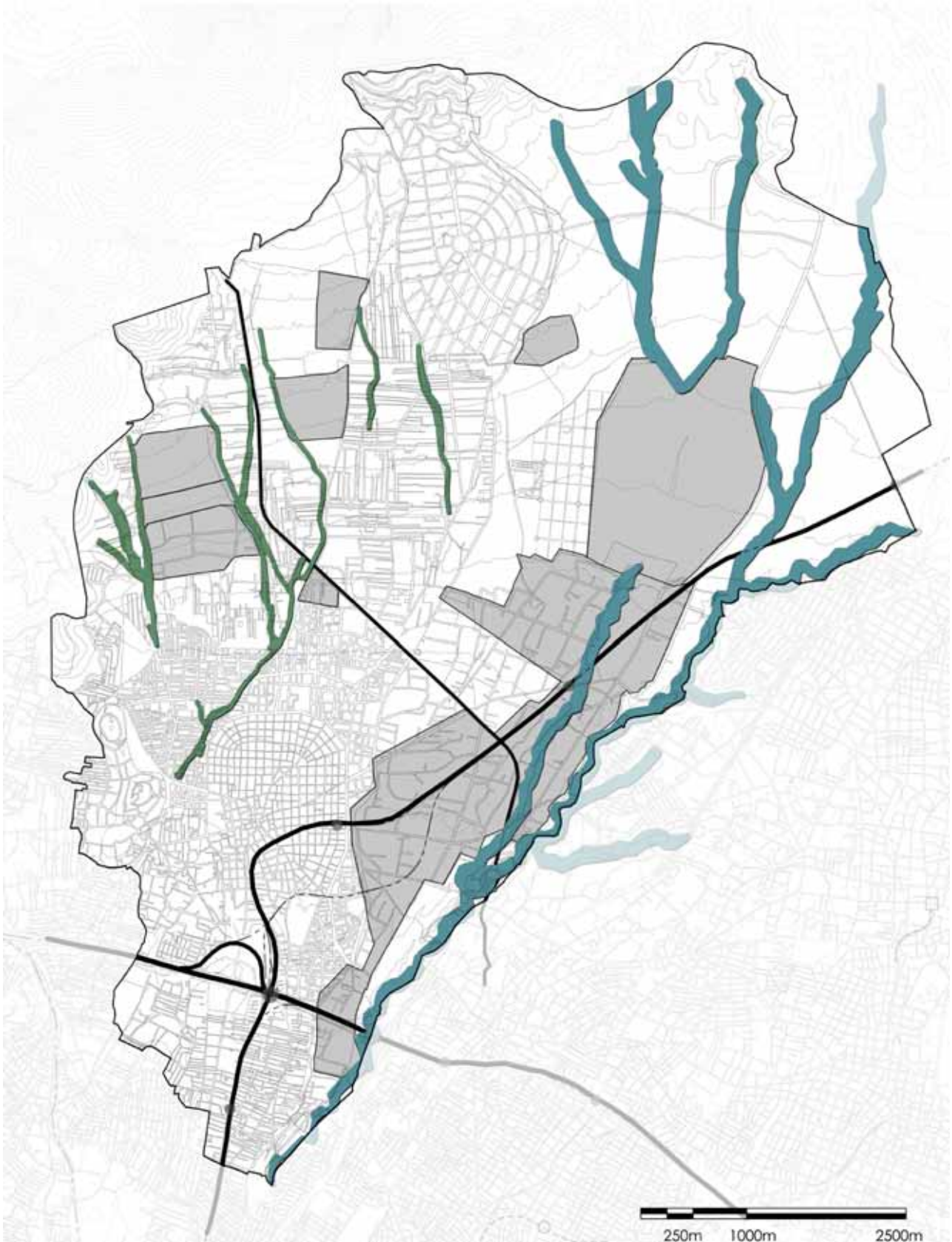
πηγές: Γ.Π.Σ, www.ploigos.gr

Διαδρομές συγκοινωνιακών μέσων

πηγή: ΟΑΣΑ

2.3_ καταγραφή στοιχείων ασυνέχειας αστικού ιστού στο Δήμο Αχαρνών

Όρια - φράγματα

πηγή: Γ.Π.Σ

2.4_ ανάλυση SWOT - επίπεδα ανάλυσης

Στο πρώτο στάδιο, προκειμένου να συγκροτηθεί η πρότασή μας, και μετά τη συλλογή στοιχείων από τις επισκέψεις στην περιοχή και τις υπάρχουσες μελέτες, το υπάρχον Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο και άλλες μελέτες και προτάσεις σχεδιασμού, καταλήξαμε στη συγκριτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών της περιοχής, με εργαλείο τη SWOT ανάλυση. Η μέθοδος αυτή θα μας δώσει τη δυνατότητα, με την ανάπτυξη των εναλλακτικών μας σεναρίων και της τελικής μας πρότασης, αφενός, να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες (strengths), άλλα και τις ευκαιρίες (opportunities) που εντοπίζονται, και αφετέρου, να αντιμετωπίσουμε της αδυναμίες (weaknesses) και τις ενδεχόμενες απειλές (threats) που αναγνωρίζουμε. Η ανάλυση χωρίζεται σε δυο επίπεδα, στο Εσωτερικό και το Εξωτερικό Περιβάλλον. Η προσέγγιση του εξωτερικού περιβάλλοντος γίνεται με βάση τους εξωγενείς παράγοντες, κεντρικούς σχεδιασμούς, πολιτικές και θεσμικά εργαλεία, ενώ του εσωτερικού περιβάλλοντος βάσει των χαρακτηριστικών της ίδιας της περιοχής.

Για την αποτελεσματικότερη καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, τα στοιχεία κατανεμήθηκαν σε επίπεδα ανάλυσης, τα οποία διέπονται από τα ίδια κριτήρια, ωστόσο, μεταγράφονται από την ενότητα του εσωτερικού σε αυτήν του εξωτερικού περιβάλλοντος με διαφορετικούς ορισμούς.

Τα επίπεδα ανάλυσης, όσον αφορά το εσωτερικό περιβάλλον, είναι:

- _ η γεωγραφική θέση, και η διοικητική και θεσμική συγκρότηση
- _ οι παραγωγικές δραστηριότητες
- _ η κοινωνική σύνθεση
- _ το φυσικό περιβάλλον
- _ το οικιστικό δίκτυο/αστική μορφολογία
- _ η ιστορικότητα/τοπική συνείδηση
- _ τα μεταφορικά συστήματα και η προσβασιμότητα

Αντίστοιχα, τα επίπεδα ανάλυσης, όσον αφορά το εξωτερικό περιβάλλον, είναι:

- _ η στρατηγική θέση - χωροταξικός σχεδιασμός
- _ ο σχεδιασμός και το θεσμικό πλαίσιο
- _ η οικονομική συνθήκη/τάσεις
- _ η κοινωνική δυναμική
- _ το φυσικό περιβάλλον

Τα ίδια επίπεδα ανάλυσης ακολουθούν τη μελέτη σε όλα τα βήματα, όπως αυτά έχουν περιγραφεί στην εισαγωγή της εργασίας.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ		
	ΔΥΝΑΜΕΙΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
γεωγραφική θέση - διοικητική και θεσμική συγκρότηση	ισόρροπη διττή διάσταση: -μεθοριακός χαρακτήρας στα όρια του Λεκανοπεδίου, - πύλη πρόσβασης στην Πάρνηθα, Θριάσειο, συγκοινωνιακός κόμβος	ανάγκη επικαιροποίησης υφιστάμενου Γ.Π.Σ.
παραγωγικές δραστηριότητες	συγκέντρωση εμπορικών δραστηριοτήτων σε σημεία και άξονες	συρρίκνωση πρωτογενών δραστηριοτήτων και κατακερματισμός αγροτικής γης σε νησίδες
κοινωνική σύνθεση	πολυπολιτισμικότητα	αποκλεισμοί - περιχαρ ακώσεις
	ισχυροί κοινοτικοί δεσμοί ανά κοινωνική ομάδα	ταξικές αντιθέσεις - χωρικοί διαχωρισμοί
φυσικό περιβάλλον	ύπαρξη αδόμετων εκτάσεων με δυνατότητα συγκρότησης δημόσιων κοινόχρηστων χώρων	μη αξιοποίηση - ενσωμάτωση των στοιχείων του φυσικού τοπίου στο αστικό περιβάλλον και υποβάθμιση τους σε όρια/φράγματα
	οικολογική σπουδαιότητα - χώροι περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος με υπερτοπική εμβέλεια	
οικιστικό δίκτυο & αστική μορφολογία	ύπαρξη επιμέρους οικιστικών ενοτήτων που συγκροτούν πυρήνες γειτονιάς	κατακερματισμός οικιστικού δικτύου - ασυνέχεια αστικού ιστού από οδικούς άξονες, ζώνες δευτερογενών δραστηριοτήτων και ειδικών χρήσεων (στρατόπεδα, Αμυδαλέζα, ΣΚΑ)
	συμπαγής αστικός ιστός εντός του δακτυλίου	μονοκεντρικότητα
	μικτές χρήσεις γης	σαφώς οριοθετημένες χρήσεις αμιγούς κατοικίας (Θρακομακεδόνες, Βαρημπόμπη)
	διασπορά σημαντικού αριθμού λειτουργιών που εν δυνάμει μπορούν να συγκροτήσουν τοπικά κέντρα γειτονιάς	διάχυση κοινόχρηστων λειτουργιών (αθλητικές, πολιτιστικές, εκπαίδευσης) η οποία αποτελεί ελλειπή όρο συγκρότησης κεντρικού πυρήνα γειτονιάς
ιστορικότητα - τοπική συνείδηση	ιστορικοί τόποι λειτουργούν ως χώροι αναφοράς - εν δυνάμει σημεία κεντρικότητας	μη ανάδειξη μνημείων - τοποσήμων
	διαμόρφωση ταυτότητας του τόπου με βάση κοινή ιστορική εμπειρία - συγκρότηση τοπικής κοινότητας	αδυναμία σύνθεσης παγιωμένων πολιτισμικών προτύπων
μεταφορικά συστήματα - προσβασιμότητα	ύπαρξη υπερτοπικού συγκοινωνιακού κόμβου πρόσβαση από Αθήνα και όμορους δήμους	ανεπαρκείς συγκοινωνιακές συνδέσεις εντός του Δήμου

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ		
	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
στρατηγική θέση - χωροταξικός σχεδιασμός - θεσμικό πλαίσιο	χωροθέτηση έργων υποδομής για τη σύνδεση του Δήμου με εθνικά και διεθνή δίκτυα (λιμάνια, αεροδρόμια , σιδηρόδρομος)	κίνδυνος υπέρβασης φέρουσας ικανότητας περιοχής
		υποταγή των τοπικών δυναμικών στις επιταγές του κυρίαρχου αναπτυξιακού μοντέλου χωροθέτηση ανεπιθύμητων δραστηριοτήτων
		τροποποιήσεις - παράκαμψη επιπέδων στο θεσμικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού
οικονομική συνθήκη/τάσεις	πρόταγμα της παραγωγικής ανασυγκρότησης στη δημόσια συζήτηση - πρωτογενής παραγωγή και ενδογενής ανάπτυξη	εκποίηση δημόσιας γης - μη αξιοποίηση της με βάση το κοινωνικό συμφέρον
		οικονομική κρίση - βίαιη συμπίεση τοπικού εμπορίου και δευτερογενούς παραγωγής μικρής κλίμακας
κοινωνική δυναμική	ανάδυση κοινωνικών δικτύων - δομών αλληλεγγύης σε τοπική κλίμακα	“ασφάλεια” ως προτεραιότητα, φόβος του Άλλου, πρόκριση του ιδιωτικού σε βάρος του δημόσιου
φυσικό περιβάλλον	περιβαλλοντική πολιτική με όρους αειφορίας, ανάδειξη περιοχών φυσικού κάλλους που μπορούν να αποτελέσουν νέες κεντρικότητες	χωροθέτηση χρήσεων δευτερογενούς τομέα σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος

Εμπορικός δρόμος στο κέντρο του Δήμου

Πλατεία Αγίου Βλάσση

πλατεία Θρακομακεδόνων

Συγκέντρωση κατοίκων σε υπαίθριο χώρο

Λαϊκή αγορά και εμπορική δραστηριότητα στην οδό Αγίου Διονυσίου

Πλατεία Αγίου Διονυσίου

Πάρκο - παιδική χαρά στην οδό Πλαταιών

2.5_ τάσεις εξέλιξης περοχής μελέτης

Στο επόμενο στάδιο της μελέτης μας καταγράφονται οι τάσεις εξέλιξης της περιοχής μελέτης, βάσει των στοιχείων της SWOT ανάλυσης.

γεωγραφική θέση – διοικητική και θεσμική συγκρότηση	διατήρηση και ενίσχυση του ρόλου του Δήμου ως πύλης εισόδου προς το Λεκανοπέδιο και της Αττικής Οδού προς το Θριάσιο Πεδίο
παραγωγικές δραστηριότητες	κατακερματισμός της γης λόγω συρρίκνωσης του πρωτογενούς τομέα (απόδοση της αγροτικής γης στο οικιστικό δίκτυο), κατοίκηση σε χαμηλές πυκνότητες - περιορισμένες ανάγκες κεντρικότητας
	συρρίκνωση εμπορικής δραστηριότητας, εμφανής διαφοροποίηση στο κεντρικό Μενίδι- ανθεκτικότητα εμπορικών γραμμικών αξόνων
κοινωνική σύνθεση	ένταση της περιχαράκωσης ήδη περιθωριοποιημένων ομάδων
	αποδυνάμωση του συλλογικού/ ξενοφοβία
οικιστικό δίκτυο & αστική μορφολογία	αποδυνάμωση των στοιχείων κεντρικότητας και διατήρηση μη συνδεσιμότητας των κέντρων
	εξάπλωση και διάχυση του οικιστικού δικτύου
	διατήρηση μονοκεντρικότητας απουσία δυναμικής στους πιθανούς ανταγωνιστικούς στο κεντρικό Μενίδι πόλους (ΣΚΑ, Ολυμπιακό Χωριό) - έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού και υποδομών
φυσικό περιβάλλον	υποβάθμιση των στοιχείων του φυσικού τοπίου σε όρια/ φράγματα
ιστορικότητα - τοπική συνείδηση	μη ανάδειξη μνημείων - τοποσήμων, μη συνδεσιμότητά τους
μεταφορικά συστήματα – προσβασιμότητα	λειτουργία του ΣΚΑ ως υπερτοπικού συγκοινωνιακού κόμβου - πρόσβαση από Αθήνα
	ανεπάρκεια συνδέσεων μεταξύ των κέντρων, αλλά και των επιμέρους οικιστικών ενοτήτων

3_ εναλλακτικά σενάρια οργάνωσης κέντρων πόλης στο Δήμο Αχαρνών

Στη συνέχεια, διατυπώνονται τρία εναλλακτικά σενάρια οργάνωσης του συστήματος των κέντρων. Αυτά διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με το βαθμό παρέμβασης του σχεδιασμού που προτείνουν. Πρώτα, παρουσιάζεται το Σενάριο Μηδενικής Παρέμβασης, το οποίο περιγράφεται από τις τάσεις που διαφαίνονται, όπως αυτές αναφέρθηκαν ήδη. Έπειτα, τοποθετείται το Ήπια Παρεμβατικό Σενάριο, στο οποίο παρατίθενται μία σειρά από βήματα, τα οποία χαρακτηρίζονται ως εφικτά στην παρούσα συνθήκη. Τέλος, παρουσιάζονται δύο τύποι Ακραία Παρεμβατικών Σεναρίων, αντιφατικών μεταξύ τους. Η παρουσίαση και των δύο, σε αυτό το βήμα της μελέτης, γίνεται για λόγους μεθοδολογίας και με στόχο την τελική συγκριτική εκτίμηση.

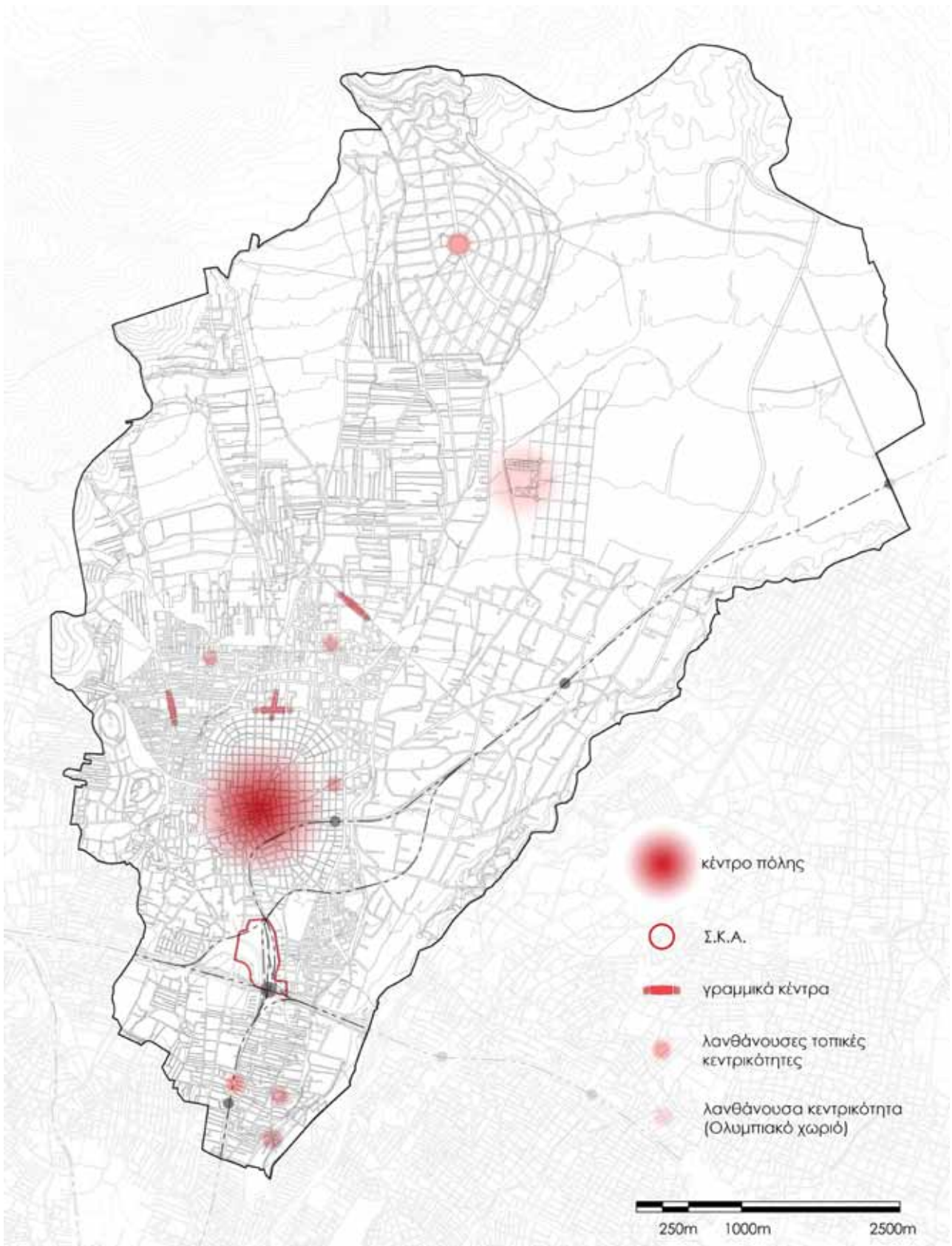
3.1_ σενάριο μηδενικής παρέμβασης (τάσεων)

Το σενάριο μηδενικής παρέμβασης βασίζεται πάνω στην υπόθεση ότι η σημερινή οικονομική κρίση θα βαθύνει, επηρεάζοντας το σύνολο της τοπικής οικονομίας του Δήμου Αχαρνών, και ειδικότερα εντείνοντας τη συρρίκνωση των κεντρικών και κυρίως εμπορικών λειτουργιών. Παρ' όλ' αυτά, θεωρούμε πως η συρρίκνωση αυτή εντοπίζεται κυρίως στο κεντρικό Μενίδι, ενώ οι γραμμικοί άξονες, που παρουσιάζουν εμπορική δραστηριότητα, θα διατηρήσουν τη δυναμική τους, καθώς αποτελούν και κόμβους υπερτοπικών εμπορικών λειτουργιών. Επιπλέον, το εμπόριο διατηρείται στις παραδοσιακές ζώνες εμπορίου, αντίθετα με περιοχές όπου αναπτύχθηκαν ακριβά καταστήματα (Τράτσα, 2013). Τα καταστήματα του κεντρικού Μενιδίου, λόγω του πλήθους τους, των εισοδημάτων στα οποία απευθύνονται και τις τιμές ενοικίασης, κρίνεται πως θα αποδυναμωθούν ή θα κλείσουν σταδιακά.

Επισημαίνεται πως, παρότι εντοπίζονται και προτείνονται ορισμένα τοπικά κέντρα γειτονιάς στα πλαίσια του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου, μόνο κάποια από αυτά λειτουργούν σήμερα ως τέτοια ή διαφαίνεται η μελλοντική ενίσχυσή τους. Επίσης, η χωροθέτηση στις νότιες περιοχές του Δήμου των μεγάλων έργων του ΣΚΑ και της Αττικής Οδού, δεν προκάλεσαν τάσεις εγκατάστασης νέων χρήσεων, όπως αναμενόταν, και δεν προβλέπεται αυτό στο μέλλον, παρόλο που επαναπροσδιόρισαν το ρόλο του Δήμου ως πύλη εισόδου και βασικό κόμβο προσβάσεων στο μητροπολιτικό κέντρο της πρωτεύουσας (Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, 2001). Τέλος, όσον αφορά στο Ολυμπιακό χωριό η στέγαση χρήσεων που είχε προβλεφθεί δεν ολοκληρώθηκε έως τώρα και δεν αναμένεται κάποια δραστηρική κίνηση για την αξιοποίηση των συγκεκριμένων ακινήτων (Αχαρνόραμα, 2012).

Συγκεκριμένα προβλέπεται:

- _ διατήρηση υπαρχόντων γραμμικών κέντρων με εμπορικό χαρακτήρα
- _ συρρίκνωση των στοιχείων κεντρικότητας του κεντρικού Μενιδίου
- _ μη αξιοποίηση των κελυφών του κέντρου Ολυμπιακού χωριού / μη ανάδειξή του ως έτερου πόλου
- _ λειτουργία του ΣΚΑ ως υπερτοπικού συγκοινωνιακού κόμβου αλλά όχι ως ανταγωνιστικής κεντρικότητας

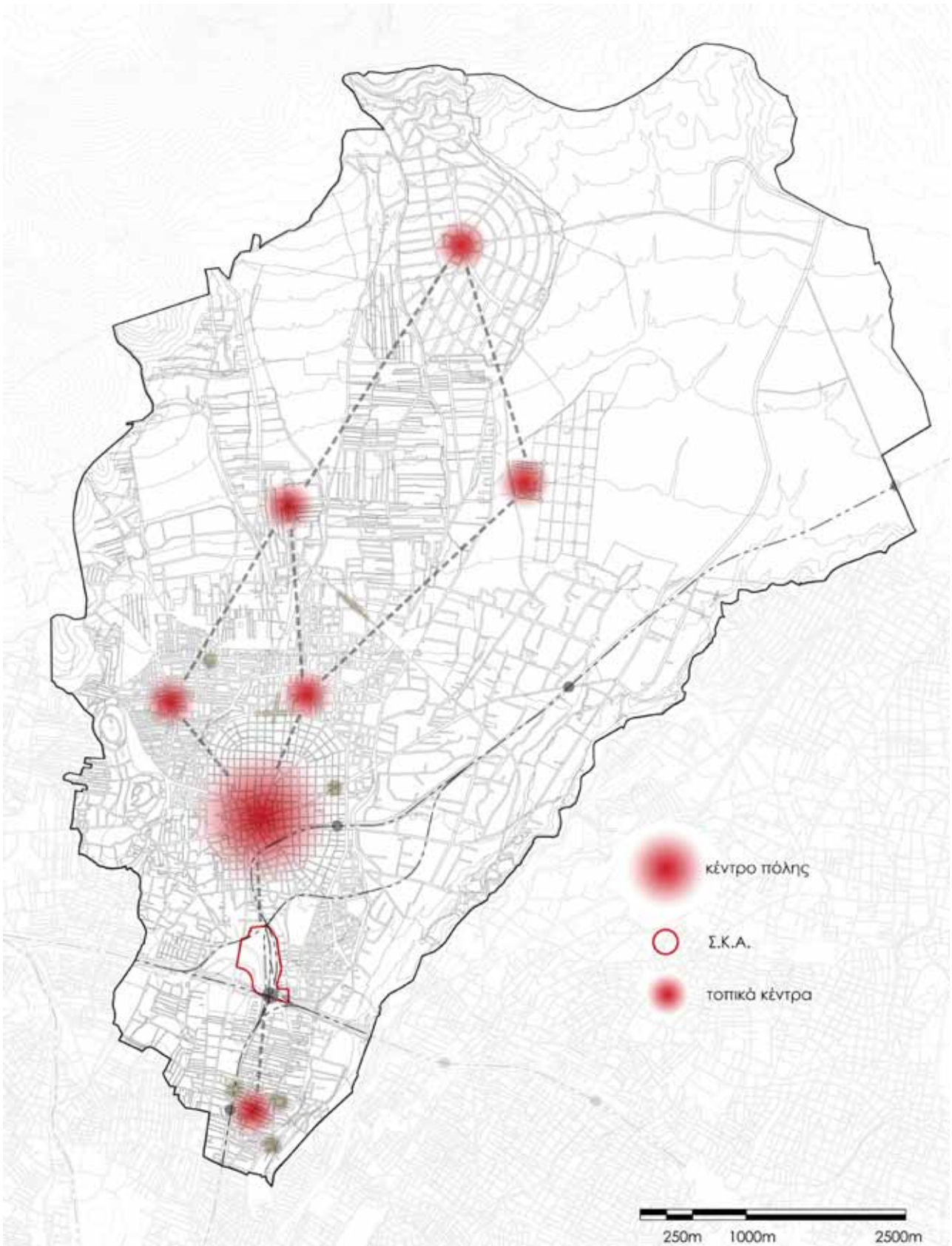
Χάρτης σεναρίου μηδενικής παρέμβασης (τάσεων)

3.2_ σενάριο ήπια παρεμβατικό

Βασικό άξονα του πρώτου σεναρίου πρότασης αποτελεί η επιλογή ενίσχυσης της κεντρικής λειτουργίας του κεντρικού Μενιδίου (πέταλο) με ένα ευρύτερο φάσμα λειτουργιών. Επιχειρείται όσο το δυνατόν χαμηλότερο επίπεδο παρέμβασης, με στόχο τη συγκρότηση μιας πρότασης η οποία μπορεί να αποδώσει αποτελέσματα σε σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ ταυτόχρονα να ανταποκρίνεται στους υφιστάμενους θεσμικούς και οικονομικούς περιορισμούς. Μ' αυτήν την έννοια, επιλέγεται η ενίσχυση κυρίως των υφιστάμενων τοπικών κέντρων, αναπτύσσοντας ταυτόχρονα τους όρους για την σύνδεση των κέντρων αυτών μεταξύ τους, αλλά και με το κεντρικό Μενίδι.

Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται:

- _ ενίσχυση του κεντρικού Μενιδίου με λειτουργίες πέραν των εμπορικών (πολιτισμός, προβολή των τοποσήμων και μνημείων)
- _ αξιοποίηση της λανθάνουσας κεντρικότητας στα υφιστάμενα κέντρα γειτονιάς (πυρήνες στη γειτονιά, εγγύτητα και προσβασιμότητα)
- _ συνδέσεις των κέντρων γειτονιάς μεταξύ τους και με το κεντρικό Μενίδι
- _ ενίσχυση της λειτουργίας του ΣΚΑ αποκλειστικά ως συγκοινωνιακού κόμβου με υποδομές και συμπληρωματικές λειτουργίες

Χάρτης ήπια παρεμβατικού σεναρίου

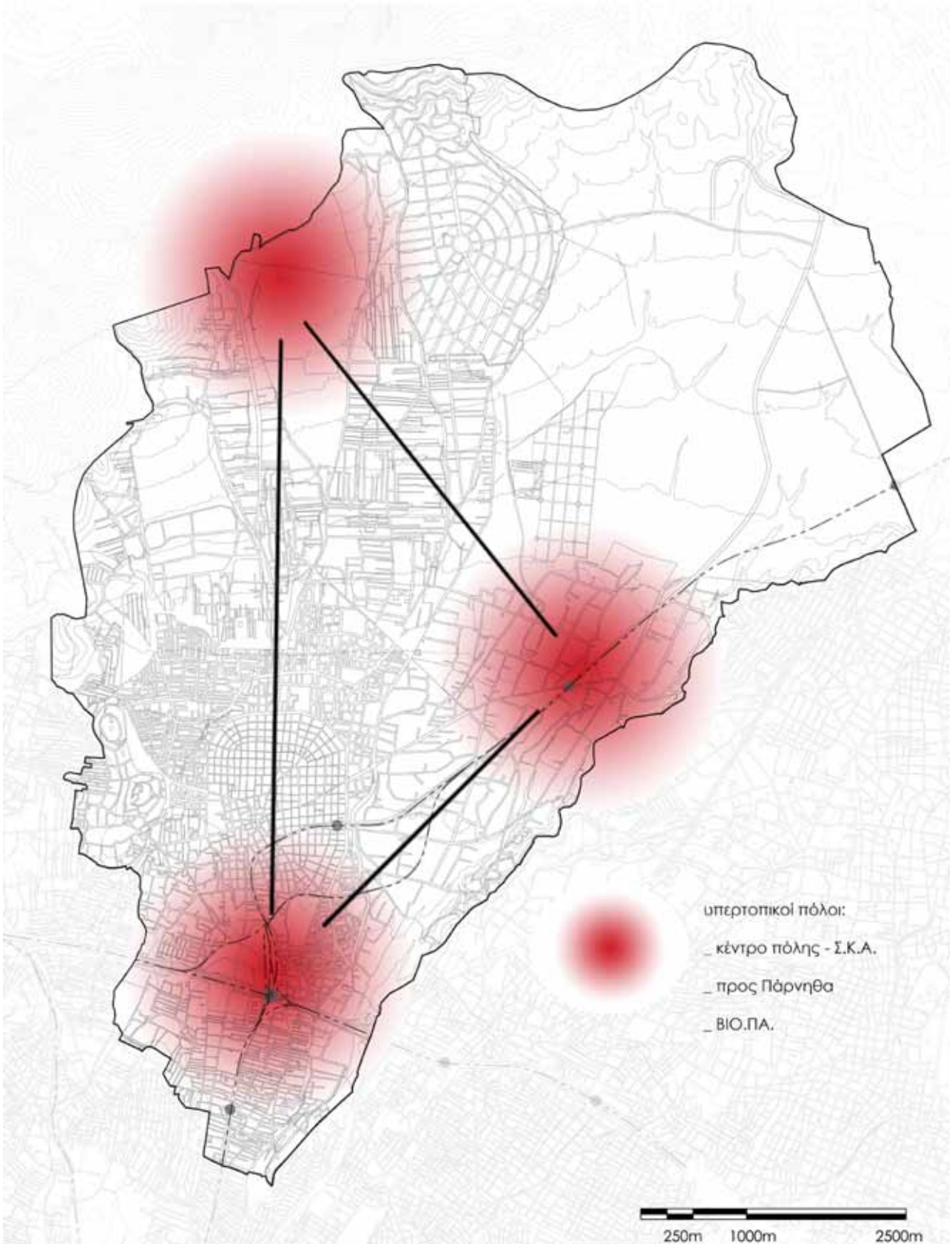
3.3_ σενάριο ακραία παρεμβατικό | Α

Αυτό το σενάριο πρότασης εντάσσεται στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης ρητορικής, η οποία αρθρώνεται κυρίως σήμερα, με στόχο την οικονομική ανάκαμψη και την άρση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης. Σε αυτήν την περίπτωση, τα κέντρα προσδιορίζονται ως αναπτυξιακοί πόλοι, οι οποίοι παρουσιάζουν ισχυρό αναπτυξιακό δυναμικό σε διάφορους τομείς. Το μοντέλο αυτό επιδιώκει να λειτουργήσουν τα κέντρα ως μοχλός ανάπτυξης και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας για το σύνολο του Δήμου. Το σενάριο εισάγει μια συνολική πρόταση προσανατολισμένη στην προσέλκυση επενδύσεων, θέτοντας ταυτόχρονα και τους όρους για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Οι αναπτυξιακοί πόλοι, ως υποδοχείς σύγχρονων οικονομικών δραστηριοτήτων, συγκεντρώνουν σημαντικό δυναμικό επιχειρηματικών δραστηριοτήτων δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα, επιτελικές και διοικητικές λειτουργίες. Ως προϋπόθεση για την ολοκλήρωση των παραπάνω, προβλέπονται διαδικασίες για τη διευκόλυνση της εγκατάστασης μονάδων και χωρικών συμπλεγμάτων, οι οποίες παράλληλα τοποθετούν τους πόλους σε κομβική θέση στο δίκτυο μεταφορών. Έτσι, προτείνεται η ανάπτυξη ενός σύγχρονου δικτύου υποδομών για τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, της κίνησης εργαζομένων από και προς τους χώρους εργασίας, την ευκολότερη πρόσβαση σε άλλες περιφερειακές αγορές, επιτρέποντας με τους παραπάνω τρόπους στις επιχειρήσεις να διακινούν μεγάλους όγκους εμπορευμάτων με χαμηλό κόστος μεταφοράς και σύγχρονες κτηριακές υποδομές (ΥΠΕΚΑ, 2011 / Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Αττικής 2012 - 2014, 2011).

Η παραπάνω πρόταση προκρίνει:

- _ την ανάπτυξη 2-3 ισχυρών κεντρικών πόλων με υπερτοπική εμβέλεια:
 - i. ΣΚΑ- περιοχή Δημαρχείου- κεντρικό Μενίδι
 - ii. ΒΙΟ.ΠΑ
 - iii. Πύλη εισόδου στην Πάρνηθα
- _ ένα αναπτυξιακό μοντέλο προσανατολισμένο στην προσέλκυση επενδύσεων
- _ τη λειτουργία των κέντρα πόλης ως οικονομικούς πυρήνες
- _ την αναβάθμιση της υπερτοπικής λειτουργίας του Δ. Αχαρνών, στο πλαίσιο της στρατηγικής της Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας

Χάρτης ακραία παρεμβατικού σεναρίου | Α

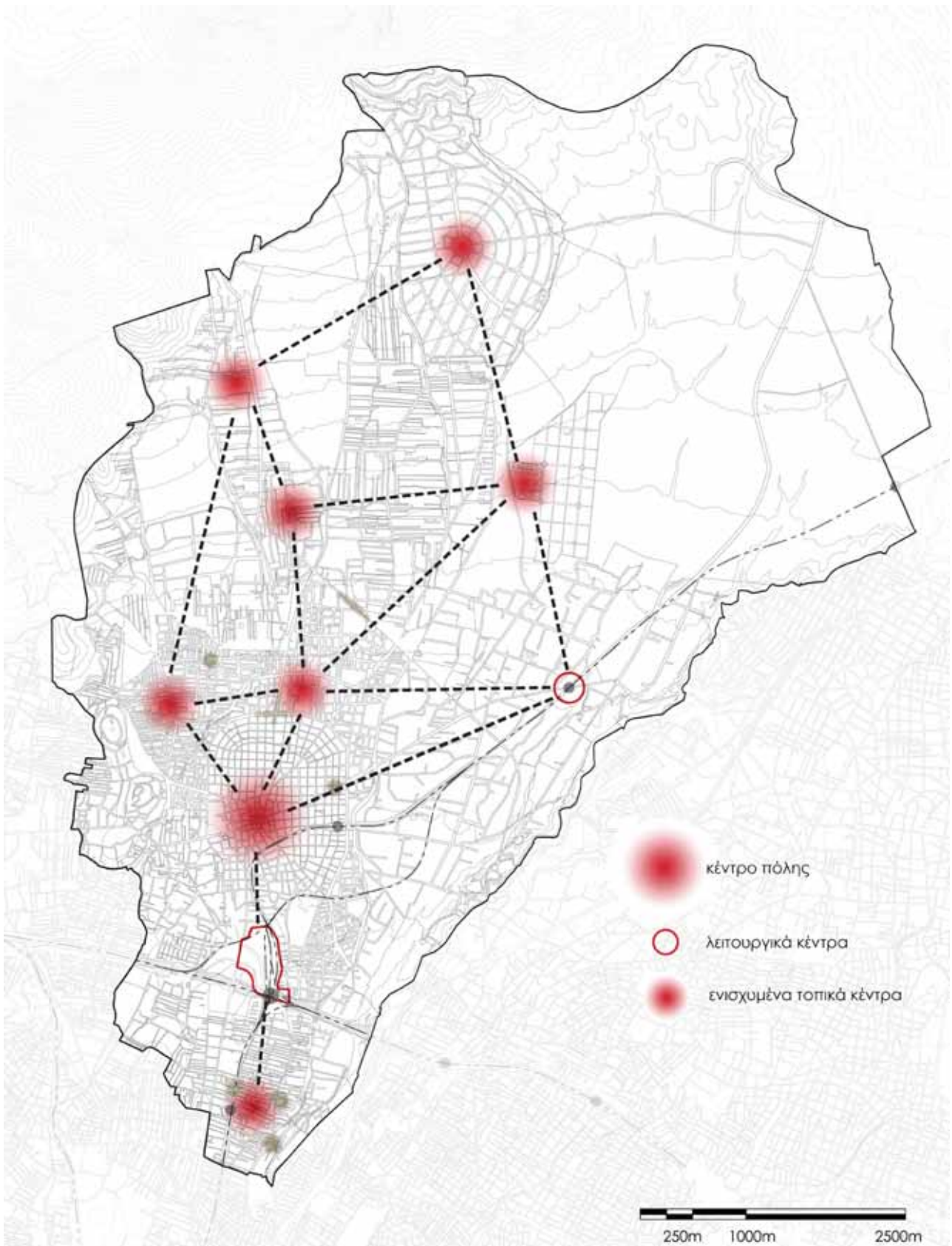
3.4_ σενάριο ακραία παρεμβατικό | Β

Στον αντίποδα του παραπάνω σεναρίου, τα κέντρα αποκτούν εξισορροπιοητικό και συνεκτικό χαρακτήρα. Στόχος του τελευταίου σεναρίου πρότασης είναι η ανάπτυξη της ενδογενούς οικονομίας με όρους αειφορίας, μέσα και από την ενίσχυση τομέων της τοπικής παραγωγής. Παράλληλα, προωθείται η χωροθέτηση στα κέντρα λειτουργιών που μπορούν να αυξήσουν της ελκυστικότητάς τους, καθώς επίσης και να τα αναβαθμίσουν συνολικά. Η πρόταση αυτή περιλαμβάνει: πολιτιστικές λειτουργίες, οργανωμένους χώρους πρασίνου και αναψυχής, κοινωνικές υποδομές κ.α. Επιπλέον, προβλέπεται η τόνωση των στοιχείων κεντρικότητας, αρχικά, με την ενδυνάμωση της πολυλειτουργικότητας των κέντρων όλων των βαθμίδων, με χρήσεις που αποτείνονται σε ευρύ φάσμα ομάδων διαφορετικής ηλικιακής, οικονομικής και πολιτισμικής ταυτότητας. Έπειτα, επιλέγονται τοπικές παρεμβάσεις αναζωογόνησης και αναβάθμισης του δημόσιου χώρου.

Σ' αυτό το πλαίσιο, κρίνεται σημαντικός ο ρόλος τόσο του κέντρου της πόλης, όσο και των τοπικών κέντρων γειτονιάς, τα οποία μπορούν να ενισχύσουν, σε μεγάλο βαθμό, την ανάπτυξη κοινοτικών δεσμών μεταξύ των κατοίκων των επιμέρους γειτονιών, αλλά και συνολικά στο Δήμο. Για το λόγο αυτό προωθούνται παρεμβάσεις για την οργάνωση των κεντρικών περιοχών σε δίκτυο, με την ενίσχυση στοιχείων διασύνδεσης και προσβασιμότητας, ώστε να ευνοηθούν συνέργειες μεταξύ δραστηριοτήτων.

Με βάση τα παραπάνω προβλέπονται:

- _ η ανάπτυξη δικτύου κέντρων
- _ ένα «πολυκεντρικό» και εξισορροπημένο σύστημα κέντρων
- _ τοπικά κέντρα γειτονιάς αλληλοεξαρτώμενα και οργανικά συνδεδεμένα τόσο με το κεντρικό Μενίδι όσο και μεταξύ τους
- _ αναπτυξιακό μοντέλο προσανατολισμένο στην αειφόρο ανάπτυξη και την ενδογενή οικονομία (αγροτική παραγωγή, μικρή μεταποίηση κ.α.)
- _ η αναίρεση των ασυνεχειών στο οικιστικό δίκτυο- περιχαρακώσεων και διαχωρισμών στην κοινωνική σφαίρα
- _ η λειτουργία των κέντρων πόλης ως κοινωνικοί πυρήνες

Χάρτης ακραία παρεμβατικού σεναρίου | Β

4_ αξιολόγηση και επιλογή σεναρίου παρέμβασης

4.1_ στρατηγικοί στόχοι πρότασης σχεδιασμού

Προκειμένου να διατυπωθεί ένα σενάριο πρότασης, πραγματοποιείται αξιολόγηση των παραπάνω εναλλακτικών σεναρίων. Αναγκαία συνθήκη για αυτό το βήμα αποτελεί η διατύπωση των στρατηγικών στόχων και η αξιολόγηση όλων των σεναρίων, βάσει των επιπέδων και των κατηγοριοποιήσεων που έχουν εισαχθεί κατά την ανάλυση SWOT. Έτσι, αποκρυσταλλώνονται οι βασικοί άξονες του σεναρίου της πρότασης, αλλά και της χωρικά εξειδικευμένης πολεοδομικής παρέμβασης για τα κέντρα.

Οι στρατηγικοί στόχοι του σχεδιασμού, διατρέχουν, σε μεγάλο βαθμό, όλα τα βήματα αυτής της μελέτης και ακολουθούν το πλαίσιο που έχει τεθεί εισαγωγικά, σχετικά με την αντίληψη για τα κέντρα πόλης. Αρχικά, τα κέντρα είναι αντιληπτά ως μέσο:

- _ αναδιοργάνωσης του αστικού ιστού
- _ ανάπτυξης των παραγωγικών δραστηριοτήτων
- _ άρσης περιορισμών και περιχαράκωσεων κοινωνικών ομάδων
- _ διάρθρωσης και ενίσχυσης των όψεων της αστικής ζωής (πολιτισμός, βιώσιμη κινητικότητα, περιβάλλον κ.α.)

Ακολούθως, τα κέντρα αποτελούν συνεκτικούς κοινωνικούς πυρήνες, πυκνωτές κοινωνικής δράσης.

Οι στρατηγικοί στόχοι είναι αυτοί που καθορίζουν το χαρακτήρα της προτεινόμενης παρέμβασης, ενώ ακόμα αποτελούν και σημείο αναφοράς σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού, ώστε αυτός να απαντά στις ερευνητικές προθέσεις.

4.2_ κριτήρια αξιολόγησης σεναρίων παρέμβασης

Η αξιολόγηση των εναλλακτικών σεναρίων πραγματοποιείται μέσα από ένα πλέγμα κριτηρίων. Αυτά τοποθετούνται σε σχέση με τις υπάρχουσες τάσεις, ώστε ο σχεδιασμός να ανταποκρίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου στην παρούσα συνθήκη. Τα κριτήρια αξιολόγησης των σεναρίων είναι:

- _ η ανταπόκριση στους στρατηγικούς στόχους
- _ η συμβατότητα με το θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο
- _ η οικονομική εφικτότητα
- _ η κοινωνική αποδοχή
- _ ο βαθμός παρεμβατικότητας
- _ ο χρόνος απόδοσης με βάση το στόχο

4.3_ αξιολόγηση σεναρίων παρέμβασης

Η αξιολόγηση των σεναρίων με τα προαναφερθέντα κριτήρια πραγματοποιείται σε έναν πίνακα, όπου στον έναν άξονα τοποθετούνται τα επίπεδα ανάλυσης και στον άλλο κάθε διαφορετικό σενάριο. Έτσι, σε κάθε θέση καταγράφεται το αποτέλεσμα που φέρει κάθε εναλλακτικό σενάριο ανά τομέα. Στη συνέχεια, επισημαίνονται τα αποτελέσματα της αξιολόγησης που προκρίνονται ως θετικά και οδηγούν στη διατύπωση του σεναρίου της πρότασης παρέμβασης.

	ΣΕΝΑΡΙΟ ΤΑΣΕΩΝ	ΣΕΝΑΡΙΟ ΗΠΙΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ	ΑΚΡΑΙΑ ΣΕΝΑΡΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ	
			A	B
γεωγραφική/ στρατηγική θέση - διοικητική και θεσμική συγκρότηση	μη αξιοποίηση χώρων που μπορούν να λειτουργήσουν ως υπερτοπικά κέντρα	ενίσχυση της λειτουργίας του Δήμου ως συγκοινωνιακού κόμβου	αναβάθμιση της υπερτοπικής λειτουργίας του Δήμου	μη αναγκαιότητα εκμετάλλευσης της στρατηγικής θέσης του Δήμου
	μη αναβάθμιση της στρατηγικής θέσης του Δήμου στο Λεκανοπέδιο	το ιστορικό κέντρο απορροφά μέρος της κινητικότητας του ΣΚΑ		
παραγωγικές δραστηριότητες	διάχυση των παραγωγικών δραστηριοτήτων και συρρίκνωση πρωτογενούς τομέα	ενίσχυση και συγκέντρωση τριτογενούς τομέα μικρής κλίμακας (εμπορικές δραστηριότητες, δημοτικές υπηρεσίες)	ανάπτυξη τριτογενών δραστηριοτήτων μεγάλης κλίμακας (συνεδριακά - εμπορικά κέντρα, συγκροτήματα γραφείων κ.ά.)	οργάνωση και ενίσχυση πρωτογενούς και ήπιας δευτερογενούς παραγωγής - ενδογενής ανάπτυξη
	εξασθένιση εμπορικής δραστηριότητας			
κοινωνική σύνθεση	κοινωνικός και χωρικός αποκλεισμός περιθωριοποιημένων ομάδων	αξιοποίηση δυναμικής των δεσμών γειτονιάς	δημιουργία νέων χωρικών ενότητων - οριοθετημένων και περικλειστών	αναίρεση ασυνεχειών και περιχαρακώσεων, ενδυνάμωση του συλλογικού
		άρση της χωρικής απομόνωσης (ρυμοτόμηση, διασύνδεση)	ένταση κοινωνικών αντιθέσεων	οικειοποίηση και ανασηματοδότηση του δημόσιου χώρου
οικιστικό δίκτυο & αστική μορφολογία	εξάπλωση και διάχυση του οικιστικού δικτύου	αναστολή οικιστικής διάχυσης	εισαγωγή νέων αστικών τυπολογιών - περαιτέρω διάσπαση συνοχής οικιστικού δικτύου	πύκνωση οικιστικού ιστού γύρω από κόμβους δικτύου γειτονιών
	μονοκεντρικότητα και διατήρηση γραμμικών εμπορικών αξόνων			

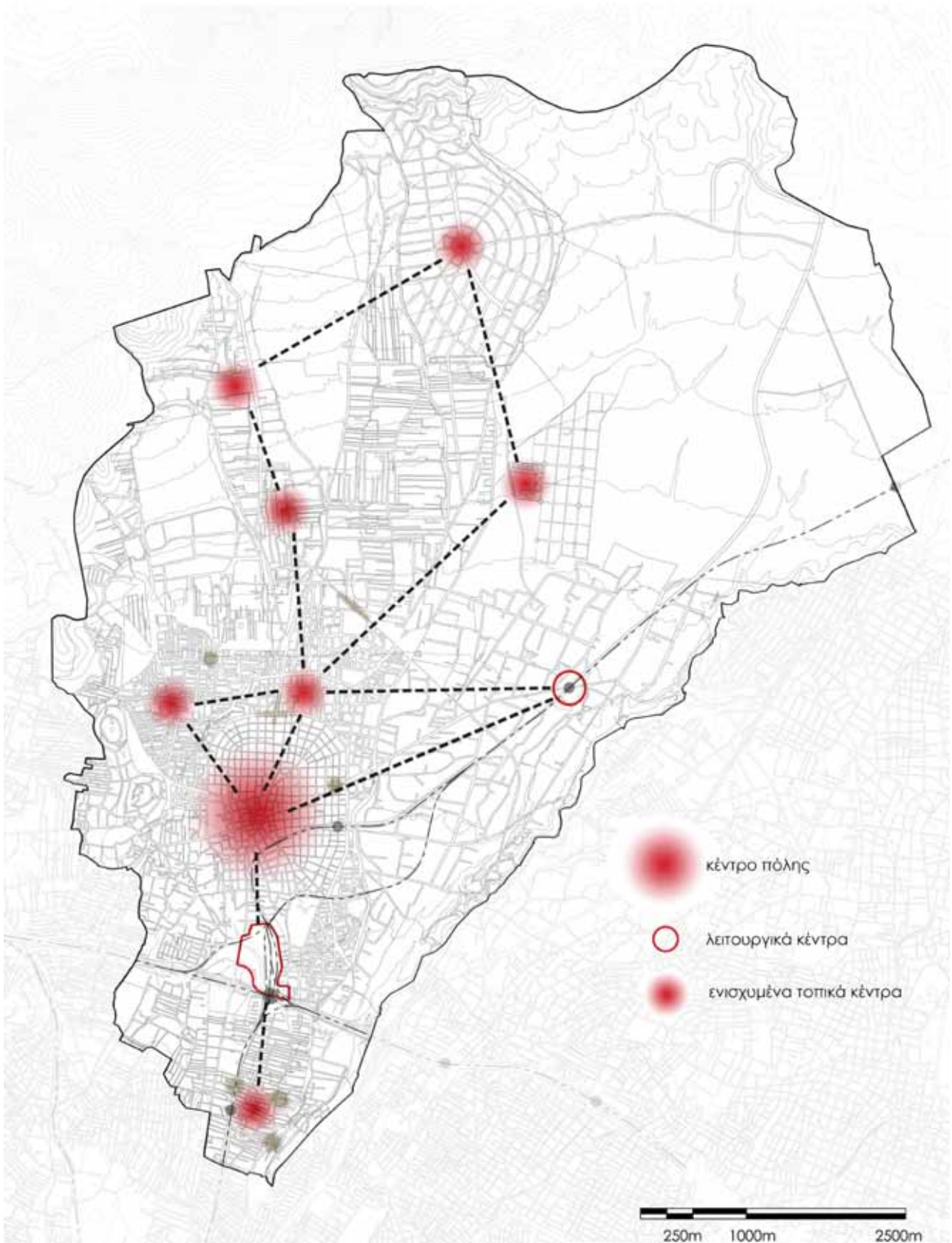
	ΣΕΝΑΡΙΟ ΤΑΣΕΩΝ	ΣΕΝΑΡΙΟ ΗΠΙΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ	ΑΚΡΑΙΑ ΣΕΝΑΡΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ	
			A	B
φυσικό περιβάλλον	υποβάθμιση των στοιχείων του φυσικού τοπίου σε όρια/φράγματα	ανάσχεση υποβάθμισης φυσικών στοιχείων	σύνδεση Πάρνηθας με το Δήμο	λειτουργική ένταξη φυσικών στοιχείων
			επιβάρυνση φυσικού περιβάλλοντος από παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας	αξιοποίηση φυσικού περιβάλλοντος μέσω ανάπτυξης αγροτικής παραγωγής
ιστορικότητα - τοπική συνείδηση	μη ανάδειξη ιστορικών μνημείων - τοποσήμων	ανάδειξη ιστορικού κέντρου ως κεντρικό στοιχείο ιστορικής και τοπικής ταυτότητας του Δήμου	μετασχηματισμός τοπικής ταυτότητας μετασχηματισμός τοπικής ταυτότητας	οργανική ένταξη στοιχείων ιστορικής μνήμης ως συνέχεια του δημόσιου χώρου
μεταφορικά συστήματα - προσβασιμότητα	ανεπάρκεια συνδέσεων μεταξύ των κέντρων και των επιμέρους υποπεριοχών εντός του Δήμου	αναδιάρθρωση τοπικού συγκοινωνιακού δικτύου	ενίσχυση διαδημοτικής σύνδεσης	κάλυψη διαφορετικών αναγκών κινητικότητας στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου
			περιορισμός δυνατότητας μετακίνησης μέσω τριών βασικών συνδέσεων	

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει τη συγκέντρωση των θετικών αποτελεσμάτων στο Σενάριο Ήπιας Παρέμβασης και στο Ακραία Παρεμβατικό Σενάριο|B. Το Ακραία Παρεμβατικό σενάριο|A, παρότι και σε αυτό εντοπίζονται συγκεκριμένα θετικά αποτελέσματα, αποτελεί ένα αυτοτελές πλαίσιο παρέμβασης, το οποίο δεν ευνοεί ορισμένα επίπεδα σχεδιασμού, τα οποία κρίνονται ως σημαντικά. Έτσι, ο προτεινόμενος σχεδιασμός θα συμπεριλαμβάνει στοιχεία του Σεναρίου Ήπιας Παρέμβασης, και του Ακραία Παρεμβατικού Σεναρίου, καθώς, σε ένα βαθμό, το ένα αποτελεί προέκταση του άλλου.

4.4_ επιλογή σεναρίου παρέμβασης

Το σενάριο της πρότασης τοποθετεί ως κεντρικό ζήτημα τη δικτύωση ορισμένων ιεραρχημένων και διαφορετικών μεταξύ τους κέντρων, ώστε να συνδεθούν και οι διαφορετικές χωρικές ενότητες του Δήμου. Στόχος είναι η σύσταση ενός συνεκτικού, ισόρροπα αναπτυγμένου, δικτύου κέντρων, μέσω της εμπρόθετης συμπληρωματικότητας χρήσεων ανά περιοχή, και την εξυπηρέτηση διαφορετικών λειτουργιών ανά κέντρο. Τα κέντρα γειτονιάς, αν και αυτοδύναμα, διατηρούν σημαντική θέση κόμβου σε ένα δίκτυο με διαρκή ροή, όπως επίσης, υποστηρίζουν διαφορετικές δραστηριότητες καθημερινότητας. Κάθε σημείο παρέμβασης χαρακτηρίζεται από διαφορετικό βαθμό εφικτότητας. Έτσι, η πρόταση δύναται να πραγματοποιηθεί σε διαφορετικές φάσεις και βήματα. Πιο συγκεκριμένα, το σενάριο της πρότασης περιλαμβάνει:

- _ την ενίσχυση του κεντρικού Μενιδίου με λειτουργίες πέραν των εμπορικών,
- _ την αξιοποίηση της λανθάνουσας κεντρικότητας στα υφιστάμενα κέντρα γειτονιάς (πυρήνες στη γειτονιά, εγγύτητα και προσβασιμότητα),
- _ τη χωροθέτηση χρήσεων/λειτουργιών που υποστηρίζουν τη συνοχή του τοπικού κέντρου (δημόσιοι χώροι, κοινωνικές υπηρεσίες, εκπαίδευση, μικρό εμπόριο κ.α.),
- _ την ενσωμάτωση των γραμμικών κεντρικότητων και αξιοποίηση των παραμέτρων που ευνοούν την κεντρικότητα,
- _ τις συνδέσεις: τη ρυμοτόμηση και τον εκσυγχρονισμό του οδικού δικτύου, την αναδιάρθρωση του δικτύου συγκοινωνιών,
- _ την ενσωμάτωση στοιχείων φυσικού περιβάλλοντος στον αστικό ιστό μέσω της δημιουργίας «πράσινων» περιπάτων σε περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος (Κηφισσός), και μέσω της ανάπλασης των παραρεμάτων ζωνών και ενσωμάτωσής τους στον αστικό ιστό,
- _ την ενίσχυση της λειτουργίας του ΣΚΑ αποκλειστικά ως συγκοινωνιακού κόμβου με υποδομές και συμπληρωματικές λειτουργίες,
- _ την απόδοση χώρων ειδικών χρήσεων προς αξιοποίηση (αγροτική παραγωγή και τοπική οικονομία) και ένταξή τους στον αστικό ιστό.

Χάρτης σεναρίου πρότασης

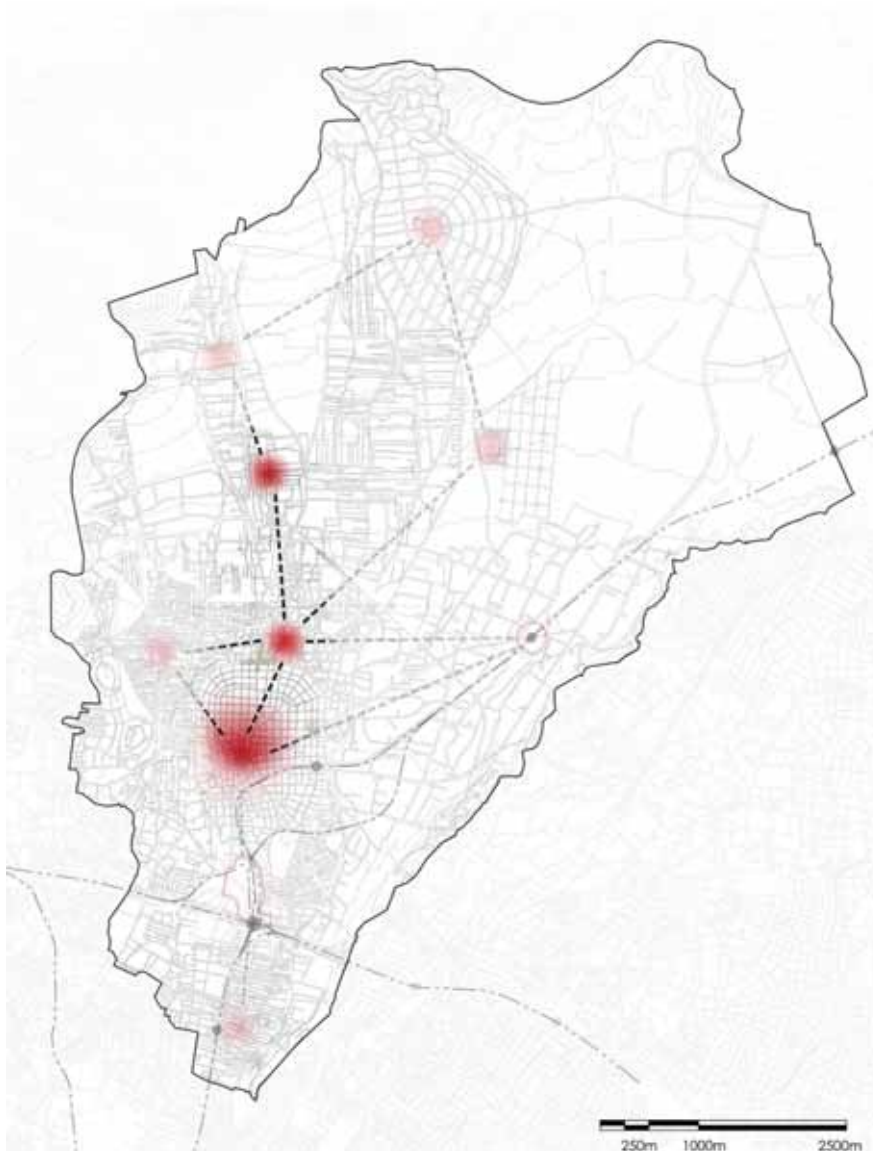
5_ χωρική εξειδίκευση

Το παραπάνω σενάριο, εξειδικεύεται διαφορετικά στα επιμέρους σημεία της πρότασης. Παρ' ολ' αυτά, είναι σκόπιμο, στα πλαίσια αυτής της μελέτης, να εντοπιστούν ορισμένα ζητήματα σε καθορισμένο χώρο. Με τον τρόπο αυτό, η χωρική εξειδίκευση της πρότασης μπορεί να λειτουργήσει ως ενδεικτική των προθέσεων σχεδιασμού.

Έτσι, η επιλογή της περιοχής εξειδίκευσης εντοπίζει:

- _ σε τμήμα του πετάλου. Το κεντρικό Μενίδι διατηρεί κυρίαρχο ρόλο του στο σύστημα των κέντρων,
- _ σε δύο κέντρα γειτονιάς, ένα αδρανές υλοποιημένο (περιοχή Μπόσκιζα) και ένα κέντρο που διαμορφώνεται εξ αρχής σε αδόμητους χώρους (περιοχή Λαθείας),
- _ στη διασύνδεσή τους.

Στόχο της μελέτης, σε αυτή τη φάση, αποτελεί η απάντηση σε κάθε ένα από τα παραπάνω σημεία, ώστε να ανταποκρίνεται σε μία συνολικότερη εικόνα του Δήμου, βάσει πάντα των αρχικών προθέσεων.

Εντοπισμός περιοχής χωρικής εξειδίκευσης

Άποψη της οδού Αριστοτέλους και της αδόμητης έκτασης στην οποία προτείνεται να χωροθετηθούν νέες κεντρικότητες

Άποψη των γραμμικών αξόνων στον κόμβο Πάρνηθος και Αριστοτέλους

Εσωτερικό της περιοχής της Λαθείας, με έντονες αντιθέσεις

Άποψη των συγκροτημάτων εκπαίδευσης βόρεια του αδόμητου χώρου που προτείνεται ως νέο κέντρο γειτονιάς

Άποψη των αθλητικών εγκαταστάσεων που θα συνδεθούν με το νέο κέντρο γειτονιάς, καθώς και της αδόμητης έκτασης, της οποίας προτείνεται ο σχεδιασμός ως ελεύθερου δημόσιου χώρου

Σχετικά με την πρόταση χωρικής εξειδίκευσης, σημειώνουμε δύο σημαντικά στοιχεία που αφορούν στους προτεινόμενους χειρισμούς. Καταρχήν δεν προτείνονται ακραίες παρεμβάσεις, αλλά κυρίως μεθοδευμένες συγκέντρωσεις δυναμικών που έχουν εντοπιστεί στην περιοχή. Αυτό επιτυγχάνεται, μέσω των στοχευόμενων συνδέσεων και της προτεινόμενης διοχέτευσης των υπάρχοντων ροών. Σε δεύτερο επίπεδο, οι προτάσεις είναι ενδεικτικές και παράλληλα εξειδικευμένες και εντοπισμένες στις συγκεκριμένες περιοχές του σχεδιασμού.

Ξεκινώντας από το κεντρικό Μενίδι, αρχική πρόθεση αποτέλεσε η ενίσχυσή του με λειτουργίες, πέραν των εμπορικών, κάτι που εκτιμάται ότι θα τονώσει και την ίδια την εμπορική δραστηριότητα που συρρικνώνεται. Έτσι προτείνεται η προβολή των τοποσήμων και των μνημείων του ιστορικού κέντρου, καθώς και ο εκσυγχρονισμός του αστικού εξοπλισμού στο δημόσιο χώρο.

Βορειότερα, στην περιοχή της Λαθείας, προτείνεται ένα κέντρο που διαμορφώνεται ,εξ' αρχής, σε ένα μεγάλο αδόμητο χώρο, εφαιπτόμενο στη βόρεια πλευρά της Αριστοτέλους και ανατολικά της Πάρνηθος. Οι γραμμικές κεντρικότητες που εντοπίζονται στην Πάρνηθος και στην Αριστοτέλους, παρόλο που εξυπηρετούν τις ανάγκες των κατοίκων της περιοχής, έχουν κυρίως υπερτοπικό χαρακτήρα, λειτουργώντας ως κόμβοι εμπορίου και συγκεντρώνοντας έντονη κινητικότητα. Ταυτόχρονα, το εσωτερικό των γειτονικών περιοχών χαρακτηρίζεται από έλλειψη λειτουργιών και εξυπηρετήσεων. Η νέα προτεινόμενη κεντρικότητα έχει σκοπό να απορροφήσει μέρος της κινητικότητας αυτών των γραμμικών εμπορικών αξόνων και να το ενσωματώσει στο εσωτερικό της, με πρόθεση να διοχετευτεί στον πυρήνα της γειτονιάς της Λαθείας. Στον αδόμητο αυτό χώρο προτείνεται η συγκέντρωση διοικητικών δραστηριοτήτων, οι οποίες βρίσκονται χωροθετημένες άναρχα στη γύρω περιοχή, στο μέτωπο του οικοπέδου προς την Αριστοτέλους. Συμπληρώνεται έτσι η συνέχεια του μετώπου, συγκεντρώνονται οι λειτουργίες αυτές και ενισχύεται ο ρόλος της νέας κεντρικότητας. Προτείνεται επίσης, η σύνδεση της Πάρνηθος με το εσωτερικό του νέου κέντρου, μέσω μιας διαδρομής, ενώ στο βορειότερο μέρος της περιοχής, προτείνεται η εγκατάσταση κάποιων κοινωνικών εξυπηρετήσεων.

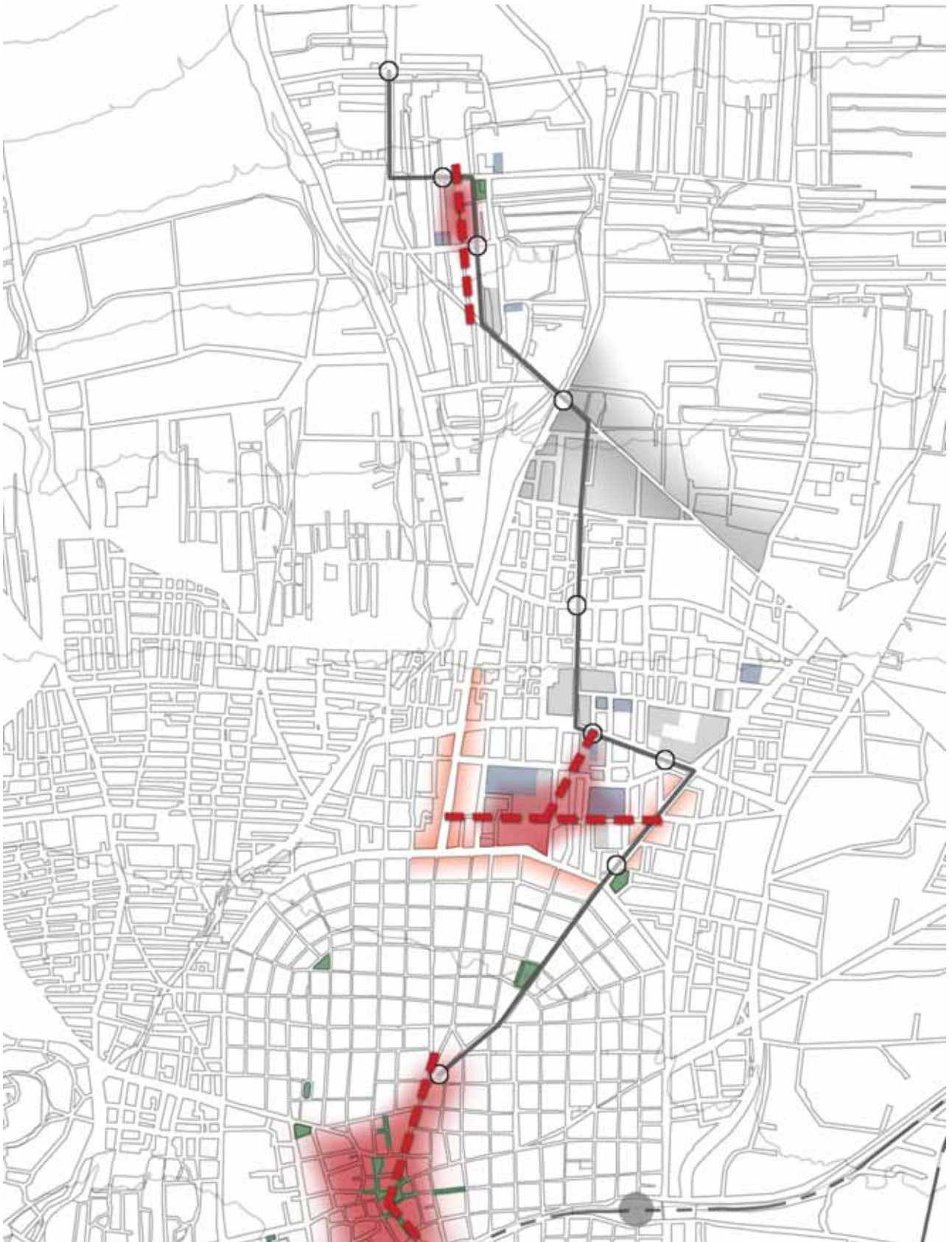
Η έκταση αυτή, συνδεδεμένη με υπολλείματα αδόμητων χώρων στην ευρύτερη περιοχή της Λαθείας, συγκροτεί ένα πλέγμα σχεδιασμένων δημόσιων χώρων, λειτουργώντας ως ένα νέο «κέντρο γειτονιάς», το οποίο ενσωματώνει τις εγκαταστάσεις εκπαίδευσης με τις οποίες γειτνιάζει. Στο πλαίσιο αυτό, περιλαμβάνεται και η υπάρχουσα στάση αστικών λεωφορείων, επί της οδού Λαθείας, στο δίκτυο δημοτικής συγκοινωνίας που προτείνεται. Βασική επιδίωξη των παραπάνω παρεμβάσεων αποτελεί η οργάνωση της οικιστικής ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής, καθώς και ο καθορισμός της ταυτότητάς της, σε αναφορά προς το κέντρο της.

Το τελευταίο σημείο της χωρικής εξειδίκευσης εντοπίζεται στην περιοχή της Μπόσκιζας. Παρότι το ΓΠΣ προβλέπει κέντρο γειτονιάς και, σε ένα βαθμό, ο δημόσιος χώρος είναι διαμορφωμένος, αυτό δε λειτουργεί ως πυρήνας της γειτονιάς και υποδοχέας των δραστηριοτήτων της καθημερινότητας. Έτσι, σε πρώτο επίπεδο, προτείνεται η αναβάθμιση των στοιχείων του δημόσιου χώρου (υποδομές, αστικός εξοπλισμός) και επιπλέον η ενίσχυση κεντρικών λειτουργιών της περιοχής με τη χωροθέτηση μονάδων κοινωνικής υποδομής για την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων. Τέλος, στόχος είναι η συσχέτιση των προτεινόμενων λειτουργιών, όχι μόνο με τον υπάρχοντα δημόσιο χώρο, αλλά και με τις εγκαταστάσεις εκπαίδευσης που υπάρχουν, καθώς και με τις ενισχυμένες πλέον υποδομές άθλησης.

Όπως προαναφέρθηκε, η πρόταση χωρικής εξειδίκευσης εντοπίζει, επιπρόσθετα, στη διασύνδεση των παραπάνω κέντρων, μέσω επιλεγμένων πολεοδομικών εργαλείων. Σε πρώτο επίπεδο, προτείνεται ένα ενδοδημοτικό συγκοινωνιακό δίκτυο, βασισμένο στις αρχές της βιώσιμης κινητικότητας και αρθρωμένο στα κέντρα γειτονιάς, το κεντρικό Μενίδι και τους συγκοινωνιακούς κόμβους, με ενδεικτική διαδρομή αυτή που αποτυπώνεται στον χάρτη. Σε δεύτερο επίπεδο, προκειμένου να ενισχυθεί η κινητικότητα

των κατοίκων μεταξύ των γειτονιών, σημαντικός είναι ο ρόλος της χωροθέτησης αλληλοσυμπληρούμενων λειτουργιών στα εκάστοτε κέντρα. Στο πλαίσιο αυτό, προβλέπεται η χωροθέτηση δημοτικών υπηρεσιών και κοινωνικών υποδομών, οι οποίες δεν επαναλαμβάνονται ανά κέντρο, αλλά λειτουργούν συμπληρωματικά, ενισχύοντας τους δεσμούς ανά γειτονιά.

Παράλληλα με τις παραπάνω συνδέσεις εντός της γειτονιάς (κεντρικό Μενίδι, περιοχή της Λαθέας), προτείνονται ορισμένες εντοπισμένες και ιεραρχημένες πεζοδρομήσεις στο εσωτερικό των υποπεριοχών μελέτης, που θα ευνοήσουν την πεζή μετακίνηση αλλά και τις ροές προς τις νέες κεντρικότητες. Τέλος, επιδίωξη της πρότασης παρέμβασης αποτελεί και η άρση των χωρικών ασυνεχειών, που προκαλούνται από οχλούσες δραστηριότητες και ειδικές χρήσεις, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα στο τμήμα της χωρικής εξειδίκευσης την περιοχή νότια της τομής των οδών Πάρνηθος και Καραμανλή, στην οποία εντοπίζονται λειτουργίες μεταποίησης, αποθήκες χονδρεμπορίου κλπ. Στόχος είναι η ενσωμάτωση των χωρικών αυτών ενοτήτων στον αστικό ιστό και η ρυμοτόμησή τους.

Πρόταση παρέμβασης στην περιοχή της χωρικής εξειδίκευσης

6_ συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη, επιχειρήθηκε μια κριτική προσέγγιση της έννοιας του κέντρου πόλης. Διερευνήθηκαν οι όροι συγκρότησης κεντρικότητων, και αναζητήθηκε η φυσιογνωμία των κέντρων πόλης, μέσα από την αντιπαράθεση και τη σύνθεση διακριτών μοντέλων και πλαισίων αντίληψης. Από τη διαδικασία αυτή συγκροτήθηκε ο χαρακτήρας των κέντρων, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές, οικονομικές και χωρικές ιδιαιτερότητες του πεδίου μελέτης, αντί της εφαρμογής ενός δεδομένου προτύπου. Επιπλέον, αναδείχθηκε η συνάφεια των κέντρων πόλης και η σχέση αλληλεξάρτησης με τους άλλους τομείς χωρικής παρέμβασης.

Η πρόταση θεωρούμε πως ανταποκρίνεται στους στρατηγικούς στόχους του σχεδιασμού, αλλά πάντα εκκρεμεί το ερώτημα κατά πόσο ο χωρικός σχεδιασμός από μόνος του επαρκεί για τη διαχείριση της κοινωνικής συνθήκης. Σε τι βαθμό καταφέρνουν οι επιδιωκόμενες κεντρικότητες να αλληλεπιδράσουν με τους εκάστοτε κοινωνικούς όρους; Είναι εφικτή η κοινωνική συνοχή απλά με όρους κινητικότητας ή εγγύτητας; Κατά πόσο κρίνεται ως βασική επιδίωξη ο αστικός χώρος να αποτελεί όρο για την εμπέδωση της «κοινωνικής συνοχής» και όχι πεδίο έκφρασης των κοινωνικών αντιθέσεων;

_ βιβλιογραφικές αναφορές

_ Αραβαντινός Αθανάσιος (2002), **Δυναμικές και σχεδιασμός κέντρων στην πόλη των επόμενων δεκαετιών – προς συγκεντρωτικά ή αποκεντρωτικά σχήματα;**, δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Αειχώρος, τεύχος 1, Νοέμβριος 2002

_ Αχαρνόραμα (2012), **Μεταφέρεται το ΙΚΑ Αχαρνών στο «αμφιλεγόμενο κτίριο του Ολυμπιακού χωριού**, <http://www.acharnorama.gr/articles/>, τελευταία επίσκεψη: 7.7.2013

_ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αχαρνών 2012 - 2015 (2011), **Στρατηγικός σχεδιασμός**, Αθήνα

_ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Αττικής 2012 - 2014 (2011), **Ενότητα 1: Στρατηγικός σχεδιασμός**, Αθήνα

_ Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών (2001), **Διερεύνηση πολεοδομικών - κοινωνικών παραμέτρων στο Δήμο Αχαρνών και διατύπωση κατευθύνσεων στρατηγικού σχεδιασμού για μία βιώσιμη ανάπτυξη**, Αθήνα: ΕΜΠ, Σεπτέμβριος 2001

_ Μαντουβάλου Μαρία (1996), **Κέντρα πόλης, κοινωνική ανισότητα και πολιτισμική ετερότητα, Προκλήσεις για την πολεοδομική σκέψη**, τμήματα δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό Μανδραγόρας, τεύχος 12-13, Μάιος-Σεπτέμβριος 1996, σελ. 54-55 ή σε εισήγηση με θέμα: Κρίση του Κέντρου πόλης;, στο Εθνικό προσυνέδριο του Δήμου Αθηναίων, Προς τη Νέα Χάρτα της Αθήνας: Από την «οργανική πόλη στην πόλη των πολιτών», Μάιος 1996

_ Τράτσα Μάχη (2013), **Αντέχει το εμπόριο στις λαϊκές γειτονιές _ Τα κλειστά - κενά μαγαζιά στην Αθήνα το 2012 παραπέμπουν στη μεταπολεμική Ελλάδα**, <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=512119>, τελευταία επίσκεψη: 7.7. 2013

_ ΥΠΕΚΑ (2011), **Αθήνα Μεσογειακή Πρωτεύουσα, Στρατηγικές και προτεραιότητες του Πυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας / Αττικής 2021**, Αθήνα, Ιούνιος 2011